UNIVERSAL LIBRARY
OU_204509
UNIVERSAL LIBRARY

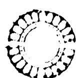

ఆంధ్రసంస్కృతి

(తెలుఁగు వీరులు)

ప్రథమోల్లాసము

కాలగర్భంబులో నడుగంటిపోయె
ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమైన నాయతుల సౌక్ర
ఘంబు మాయుదు; ఆంధ్ర బంభరమ ! దాని
నాని ఝంకార మొనరింపు మన్నిదిశల.

క్రొప్పిడి వేంకటరత్నశర్మ. B. A.

ఝుంఝుంబాల మఱియాభవ్య కవితాసంభ్రాంగి; కష్టంబునే
కొంచెంబుఁ బడలేను; పేశలమృదూక్తుల్ వల్కఁ గొఱ్ఱిమ్మింతు; నా
ఝుంఝుంజాయల నిల్చుగాని, కవితామర్మంబులఁ దెల్చ లో
సాంచద్విపణ తర్కవాదముల నాస్ఫాలింప లేనయ్యెదఁ.

అంకితము.

"అవిరళభస్మంబు నందున్నయట్టి
అగ్నికణంబుల ననుకరించెడిని
ఆంధ్రుల శౌర్యంబు లంతట నేఁడు"

—మాతృస్మృతి.

"ఆంధ్రులు ప్రియంకరులు; స్వచ్ఛందశీలురు; హాల కవిరాజు మొదలు జగన్నాథ పండితరాజుదాఁకా వారిలో కళాకాళీనం ధారావాహినిగాఁ బ్రవహించినది."

"ఆంధ్రుఁడు ప్రేమస్వరూపి; సౌందర్య పిపాసి. అతఁడు నిత్యోత్సాహి; ఏడుపులో అతఁడు నవ్వఁగలఁడు; కష్టాలమధ్య నతడు నిస్సంగియై సుఖింపగలఁడు; అతడున్న చోట వెలుతురు వ్యాపిస్తుంది. అతడు పోరాడినచోట సౌరభము విరియఁబోలుతుంది."

కళోపాసకులును రసజిఘృక్షువులును, అరిభయంకరులును, విశాలహృదయులును, పురాణాంధ్రులు నగు తెలుఁగులోకమునకు ఈ ఖండకావ్యమును భక్తిపరిణామ పురస్సరముగ సమర్పించుచున్నాడను,

కొవ్విండి వేంకటరత్నశర్మ.

ఆంధ్రసత్కృతి.

విషయసూచిక.

పూర్వభాగము.

పరిచయము.

శ్రీరత్న కవిగారికిని నాకును ఉన్న సమాన ధర్మమే ఈ మాటలకు ప్రేరకము. ఆయన సాహిత్య పిపాసి. నేనును నంతే!

నేనీపద్యములు వినినపుడు వానిలో కొన్నిటియందు గల మాతృ దేశాభిమానము, భాషాభిమానము నన్ను మైమరువఁ జేసినవి. అందుచే నీ మాటలను వ్రాయకనన లేక పోతిని

శ్రీరత్నకవిగారు ప్రత్యాగువును ఆంధ్రుఁడు! కవి! ఈయన చిన్నతనమునుండియే కవితఁ జెప్ప శక్తిగలవాఁడు. కాని, ప్రకటించు గ్రంథమిదే మొదటిది. ఇందుకు ఆయన వినయమే కారణము; గాని, మరియొకటి గాదు. దానిని నేను చెరచి ఈ పనికి పురికొల్పితిని.

పాఠకులిందు రసాస్వాదనము చేయఁగలరని నాకు గట్టి నమ్మకము గలదు.

శ్రీరత్నకవిగారిని యింకోధికముగా గ్రంథ ప్రచురణము చేయుమని కోరుదు. ఈ ద్విశత పద్యములను పాఠకులకు అర్పించుచున్నాను.

89 B. Nampally,
Hyderabad (Dn.)
2-6-1945.

ఇట్లు,
(Sd) కురుగంటి సీతారామయ్య M.A.
(Nizam College)

'సరస్వతీ కంఠాభరణ'

"విద్వాన్ వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ"

తెలుగు పండితుడు.

బోర్డు హైస్కూల్ — తణుకు.

శ్రీ క్రొవ్విడి వేంకటరత్న శర్మగారి 'ఆంధ్ర స్మృతి' లోని యచ్చటచ్చటి కొన్ని పద్యములను విని యానందించితిని. పాత్రమంతయు ఆంధ్రాభిమానము గ్రుమ్మరించుచు పాఠకుల నావేశపూరితులం జేయుచున్నది. చక్కని శయ్యా నలవరించుకొని శ్రీ శర్మగారి కవిత్వము ముద్దులమూట గట్టుచున్నది.

ఇది వారికి ప్రథమ ప్రయత్నమైనను పాఠకుల కగ్గు తోపింపక చేయితిరిగిన కవిత్వమువలె ధారావాహినియై యలరారుచున్నది. వీరి కవిత్వముత్తరోత్తర అభివృద్ధి నొంది దేశోపకారములగు కావ్యముల సృష్టికి మూలమై వెలుగొందగలదని యాశించుచున్నాను.

తణుకు, 13-7-44. (Sd) వేదుల సూర్యనారాయణ శర్మ,
ఆంధ్ర లక్ష్మీ సహస్ర గ్రంథకర్త.

శ్రీ క్రొవ్విడి వేంకటరత్న శర్మగారు రచియించిన "ఆంధ్ర స్మృతి" యను పద్యరత్నములను సాకల్యముగా, సావధానముగా పఠించినాను ఈగ్రంధము మొదటినుండియు చివరదాక ఆంధ్రుల ప్రజ్ఞావిశేషములను, ప్రతాప సాహస పరాక్రమములను, భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యభాగ్యములను, రాజ్య సామ్రాజ్యస్థాపన పరిపాలనా దక్షతను, వైభవ ప్రాభవములను స్మృతికి తెచ్చుచు ప్రతియాంధ్ర హృదయమును ఉత్సాహావేశపూరితము గావించి తొల్లింటి భోగ్య భాగ్య సంపాదనములకై దీక్షాబద్ధుల గావింపజాలి యాంధ్రుల భాగధేయమై యలరారుచున్నది

ఆంధ్రయువకు లిందలి పద్యరత్నములను పూర్ణముగా పఠించి యాంధ్రత్వ మలవరచుకొని ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికై ప్రయత్నించి సఫలతనొంది చరితార్థత నందగలరు. ఈ గ్రంధరత్నము ప్రతి యాంధ్రుని యింటను రామాయణ, భారత, భాగవతములవలె పఠనీయమై యలరారవలయునని కోరుచున్నాను. ఆంధ్రరాష్ట్ర సిద్ధికిని ఆంధ్ర మహాభ్యుదయ పరంపరాభి వృద్ధికిని ఆంధ్రయువకు లిట్టి ప్రభోధక గ్రంధము లనేకము రచియించి తమ కవితను సార్థకపరుచుకొందురు గాక యని కోరుచుచున్నాను. ఆంధ్రపుత్రుల నిట్టి సదుద్యమమున ప్రాల్గొన ననుగ్రహించి యాశీర్వదించి ఫలసిద్ధి నందించజేయు భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడను.

వీరికవిత మృదుమధురమై ధారాళమై, హృదయంగమమై యలరారుచున్నది. శ్రుతికటువులేని పదములుకాని, కర్కశజటిల పదసమాసములుగాని యీ కావ్యమునం దెందును గానరావు. మొల్ల చెప్పినట్లు "తేనెసోక నోరు తీయనయగు రీతి" నర్థము తోడనే తోచుచు చదువరుల నుత్సాహపూరితులఁ జేయఁజాలియున్నది. వీరికిది ప్రథమ ప్రయత్నమైనను, అరితేరిన చేయి యనిపించు పోకడ లనేకము లిందు గలవు. శ్రీ వేంకటరత్న శర్మగారి యీ గ్రంథము నభిమానించి ప్రోత్సహించెదరనియు నిట్టి గ్రంథరత్నము లీ రత్నకవిగారనేకము రచియించి తమ కవితను చరితార్థ పరుచుకొందురనియు నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,

విన్నవించు విధేయుఁడు,

ము॥ వేంకట శర్మ,

౭ ఆగష్టు ౧౯౪౮.

శ్రీ

అభినందన మిత్రవాక్యము.

సింహసనం దేశలో తెల్కాడి కవిత్వము, సాగించిన గ్రోలకుండు వా
సాంతర వెన్నెలలో యణగి యుండిన కమ్మని తెల్గువీర బ్ర
హ్మాండపటుత్వముల్ తిరిగి సాంఘ్రులకందిత మొచ్చినావు నీ
గుండె దవ్రపించిన నిరవవా! కొండ్విడి వేంకటరత్న సత్కవీ!

ని

ఒక్కొక్క తోటలో పెక్కైన మానను
పారిజాతములు సంబరము తోడ
ఒక్కొక్క ఘట్టమందు కమ్మని మాంధ్ర
తేజోవిశేషము మూర్తిభవించి
ఒక్కొక్క చోనేటి చక్క చిక్కనగతి
గుమ్మను మదుల ముక్కలవిధాన
ఒక్కొక్క పద్యమే యుక్క గుండెలనైన
కరగించి తీరునే కన్గొనిన

ఏమితలపోసి వ్రాయ నూహించినావొ!
కలముబట్టిన ఘటికల చలువ దేమొ!
భాసురగ్రంథ రచన కుపక్రమించి
పూర్తిగావించి ధన్యత బొందినావు.

అరయఁగ మునొక్కనాఁడ నూనవిభవవ్యాపారతఁ గృష్ణభూ
వరుఖడ్గాంతరసీమలన్నిలచి ప్రాప్తంబైన కాలంబుచేఁ
గరముల్ గట్టియు మిన్నుమున్నుమను సాహిత్యైల్లు
సామ్రాజ్యపుం
బరువున్నిల్పదె! తావకీనకవితావాల్లభ్య మాంధ్రిస్మృతిఁ.

మలకపేట,
హైదరాబాదు
28-11-43.

ఇట్లు,
విధేయుఁడు,
మేడూరి ఉమామహేశ్వరం.

P. V. Sharma, M. A.
Officiating Principal,
Madrasa-i-Aizza.

243, Cement Block,
Malakpet.
Hyderabad [Dn].
D/ 2 nd May 1942.

I have seen 'The Andhra Smrithi', a series of Telugu poems on the greatness of the Andhra Genius in the sphere of arts, literature etc.

The object of the learned author Mr. K. V. R Sharma is to revive the ancient culture of this once-great nation, which ruled from the Penna to the Ganges by instilling among the younger generation such noble virtues as love for unity, patriotism and for all that Andhra Culture stands.

The poems are full of noble sentiments expressed in a style which is fervent, forcible and deep. It combines the proud old style of the poets of the nineties with the freedom and the national consciousness of the moderns.

I consider the present bunch of these sweet and melodious flowers will be a forerunner of more such poems from this erudite author's pen.

(Sd) *P. V. Sharma.*

తొలిపలుకు.

ఓం!

యే నామ కేచిదిహ నః ప్రథయంత్యవజ్ఞామ్
జానంతి తే కిమపి తాన్ప్రతి నైష యత్నః
ఉత్పత్స్యతే మమ తు కోఽపి సమానధర్మా
కాలో హ్యయం నిరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ!

— భవభూతి. —

పరిదృశ్యమాన ప్రపంచరంగమునందు, సృష్ట్యాదినుండియు కవిత్వము మానవునికి సహజలక్షణముగా గానుపించెడిని. ఏలనన, మానవుని శైశవదశయందే వేదకాలపు నాటి యార్యులు తొలిపలుకులగు ఋక్కులను గానముజేసిరి. ఆది కావ్యమగు రామాయణమును పాడి, "వాల్మీకి కోకిల" యమరత్వమును బొందెను. పంచమవేదంబగు "భారతామ్నాయమును" రచియించి వ్యాసమహర్షి భగవానుడయ్యె.

కవిత్వమనునది యొకరి సొత్తు కాదు; ప్రాకులాడిన రానేరదు; బహుజన్మ తపఃఫలము; పూర్వసుకృత సంచయము; వరప్రసాదలబ్ధము. లోకములో కవిత్వ మబ్బుట చాలా దుర్లభము. అందువలననే మనపూర్వులు:—

"శక్తిర్నిపుణతాలోక శాస్త్రకావ్యాద్య వేక్షణాం
కావ్యజ్ఞశిక్షయాఽభ్యాస ఇతి హేతుస్తదుద్భవే"

అని కవిత్వ మబ్బుట కిన్ని లక్షణము లుండవలె నని నుడివియున్నారు. "Poets are born and not made" అన్ననుడువు సత్యము. కవిత్వమును చెప్పువారందరు కవులనిపించుకొనరు. కవిత్వము ముఖ్యముగా రసాశ్రయము. రసపిపాసాజిఘృక్షువులకు ముముక్షువులకు గాని సామాన్యులకు కవిత్వగుణ మగోచరము. కవియన్నవాఁడు నిరంకుశుఁడు; రారాజుకన్న మిన్నయగు మేటి మానిసి; రవి గాననిచో కవి గాంచును.

ప్రకృతియొక్క మూలమూలలనుండు సమస్త స్థూల, సూక్ష్మ జంగమ, స్థావర ప్రదేశములన్నియు నన్వేషించును. ప్రకృతి దేవతోపాసకుఁడు కవి; ప్రకృతియొక్క గాఢభక్తుఁడు; కవియే ప్రకృతి; ప్రకృతియే కవి. ఏది యెట్లున్నను, ఒక విధమైన ఆవేశము, హృదయాకర్షణము లేని దేవస్యము రక్తి కట్టదు. రక్తి కట్టినను చిరకాలము నిలువ నేరదు. ప్రకృతి కాలములో కవికుమారులు పెక్కురు. ఏపక్క కానిండు. పై రెండుగుణములను మనస్సులో నుంచుకొనియే తమ రచనలకు గడంగుచున్నారనుటకు సందియము లేదు. ఇదియెంతయు, నవ్యసాహిత్యచరిత్రలో భావి పురోభివృద్ధికెంతయును శుభదాయకము.

నేను సాహితీరంగములోఁ గజ్జెఁ గట్టుట కిదియే ప్రసమమని చెప్పవలయును. నాకు "ఆంధ్ర భాషా" పరిచయము కొలది; ఏదియో విద్యార్థిదశలో, స్కూలులో నేర్చుకొన్నదియు, తదుపరి మిత్రులసన్నివేశమున అలవడిన సాహిత్య జ్ఞానముఁ దప్ప, తిరిగి యింతవరకు తెలుఁగు భాషలో కృషిఁ జేయుటకు

కారణాంతరములవలన నావకాశము కలుగలేదు. నావిద్యార్థి దశలో నా మిత్రులు మ॥ రా॥ శ్రీ. గోపరాజు వేంకటాచలపతిరావు, (మోరి, రాజోలు తాలూకా, తూర్పు గోదావరి జిల్లా) కీర్తిశేషులయిన మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్యగార్ల సంసర్గమువలన కొంత భాషాపరిచయము మేర్పడి కవిత్వమల్లుటకు ప్రారంభకాలము; అనగా, 19 5 సం॥ర ప్రాంతము.

అస్వర్ణదినము లింకను మరపురావు.

తదుపరి 1919–10–22 తేదీని, గ్రంథాలయ సర్వస్వములోను, కృష్ణాపత్రిక మొదలయిన సుప్రసిద్ధ పత్రికలలోను, ఈగ్రంథములోని పూర్వభాగములో వివరించిన గీతములు-పోగా, మిగిలినవి-కొన్ని ప్రకటించినాను. నాటినుండి నేటివరకును, భాషాభిమానము, ఉత్సాహము విశేషముగనున్నను నేనేమియు రచించుటకు సాహసించలేదు. నా లేఖనికకు తరతమమగు నజ్ఞాతవాస దీక్షను కారణాంతరముల వలన వలంబించవలసి వచ్చినది. ఇప్పుడైనను, నా పురోభివృద్ధినిఁ గోరు పలువురుమిత్రుల ప్రోత్సాహమునలననే ఈగ్రంథమును ప్రచురించుటకు సాహసించుచున్నాడను. ఇందులకీ గ్రంథముదలి "పరిచయవాక్యములే" సాక్ష్యము-గనుక, భాషావిప్లవములు పెక్కులు చెలరేగి భూనభోంతరాళములు కావ్యవిమర్శక దుమారముచే రోదసీగహ్వరము లంధకారబంధురమగు నీదినములలోఁ దాక్కొనులెవ్వరుగాని, "అప్పకవులు"గాని, వైయాకరణులుగాని నాజోలికి రారనియే నమ్మకము.

కవికిని, విమర్శకునకు నెప్పుడును చుక్కెదురే! సుకవి కవిత్వము తార్కికదృష్టితోఁజూడ విమర్శకుల తీవ్రకోపా

నలజ్వాలల కాగనేరదు. అందువలననే, "పిల్లవసుచరిత్ర" అను ఖ్యాతిని గాంచిన "విజయవిలాస" గ్రంథకర్త, చేమకూర వేంకటపతి.

("ఏ 1 గతి రచియించినేని సమకాలము వారలు మెచ్చరే గదా" అని, ఒక్కసారి నిట్టూర్పు విడచి యూరకున్నాడు)

ఏదియెట్లున్నను, ఒక గ్రంథములోని గుణదోషములను లెక్కించుటకు కాలముకంటె నెక్కువ విమర్శకుఁడుండబోడు.

"The test of Greatness is the page of history" అని, Goldsmith కవి వ్రాసినదెంతయు ముమ్మాటికిని సత్యము. ఏ గ్రంథమునందైనను, గుణమే లేనిచో పునర్ముద్రణమునకే యవకాశముండదు. విమర్శకులకిదియే నా సమాధానము.

భాషా విషయములో నొక్కమాట. ఇందలి యతి ప్రాసలు, సంధి, విసంధులు. ప్రయోగములు మొదలగువాసిలో, పూర్వకవుల పోకడల ననుసరించుచువచ్చినను, కొన్ని చోట్ల స్వాతంత్ర్యముఁ దీసుకొనుచు అధునికులలో ప్రఖ్యాతి కవిరాజులను మార్గదర్శకులుగాఁ గైకొంటిని. మరికొన్ని తావులలో, రసము, ఆవేశమే ప్రాధాన్యముగాఁగొంటిని. ఈ సంధ్యాకాలములో, ఈ ప్రళయబాంబు నిర్మాణకాలములో నింతకంటె శరణ్యము లేదు. దీనినే ఆంగ్లమున "Old wine in new bottles" అని పేర్కొందురు.

ఇతివృత్తము పాఠకులకు సువిదితము. నష్టమైనఆంధ్ర ప్రతిభను పునరుద్ధరించుటయే. దీనికి, చిరకాలము నతలయెత్తిన "ఆంధ్రోద్యమ" బీజము, మహావృక్షమగువరకు సంతత దో

పాదమొసర్చుట, ఆంధ్రదేశపుఁ గాలిపీల్చిన ప్రతియాంధ్రునకును ముఖ్యకర్తవ్యము.

మఱొక్కమనవి. కాలక్రమానుగతముగా, ప్రకృతియందనేకమార్పులు నైసర్గికములు- కాలచక్రము నరికట్టుట కేరికిని సాధ్యము. సామ్రాజ్యములంతరించవచ్చును. ఖండాంతరములు కాలగర్భములోఁ దాఁగవచ్చును. నాగరికతలు నశింపవచ్చును. నూతనఖండములు భూగర్భమునుండి తిరిగి ఆవిర్భవింపవచ్చును. నాగరికతాపరిపుల్లములగు మేటిసంస్థలు పరపీడనకుగురియయి చెప్పరాని వేదనల ననుభవించవచ్చును. కాని సాధ్యమయినంతవరకు నేజాతియు తననాగరికతనుగాని, విజ్ఞానమునుగాని మహావిప్లవము లెన్నివచ్చినను సంరక్షించుకొని భద్రపరచుకొనుట మిక్కిలి వివేకమైనపని. ఇదియే నా సందేశము.

మఱియు, నీగ్రంథమును సాంతముగా సమీక్షఁజేసి, స్థాలిత్యములున్నఁజోటుల సవరణలఁజూపిన మిత్రులు బ్ర॥శ్రీ॥ కురుగంటి సీతారామయ్య M. A. గారికిని, బ్ర॥శ్రీ॥ బిదురు శేషయ్య B. A. గారికిని వందనసహస్రము లర్పించుచున్నాఁడను. ఇందలి పద్యముల పెక్కింటిని పలు సంస్థలలో హృదయంగమముగా గానముఁజేసిన సంగీత విద్వాన్ పులపర్తి రామదీక్షితులగారికి నా కృతజ్ఞతలు.

ఇట్లు

కొప్పవఠి వేంకటరత్న శర్మ. B. A.

విద్యానిధి. ఉభయభాషా ప్రవీణ,

H. రాధాకృష్ణమూర్తి P. O. L.

ఆంధ్రభాషాధ్యాపకుఁడు-

ఆంధ్రవిద్యాభివర్ధనీ ఉన్నత పాఠశాల, ఓరుగల్లు.

శ్రీ వేంకటరత్నశర్మగారు రచించిన "ఆంధ్రస్మృతి" యను ప్రబోధ కావ్యముఁ జదివితిని. కావ్యమందంతట ఆవేశ పూరితమగు చక్కని కవిత చిప్పిలుచున్నది. ఆంధ్రుల నేటి దైన్యస్థితియే వీరి యీ కవితకాలంబన మగునట్లు కానబడు చున్నది. వీ రాంగ్ల భాషా పట్టభద్రు లగుటచేత నాభాషా చ్ఛాయ లీ గ్రంథమందక్కడక్కడల గన్పట్టు చున్నవి. నేఁటి రస పిపాసువుల కాటంకప్రాయములగు పూర్వకవి శృంఖలములఁ గొంతవరకు సడలించుకొనుట వీరి గ్రంథమందలి విశేషము. వీరు తమ కవితనుగూర్చి చెప్పికొన్న "చుంచుంబాలమదీయ భవ్యకవితా శుభ్రాంగి" యను పద్యము వీరి వినయమును దెలియఁజేయుచున్నది. నిద్రాణమైనజాతిని ప్రబోధించుటకిట్టి గ్రంధము లావశ్యకములు. వీరీ గ్రంథమునకు "ప్రథమోల్లాసము" ని పేరిడుటచే నింకను కొన్ని యుల్లాసములుగల గ్రంథము కలదని ద్యోతకమగుచున్నది. వీరీ గ్రంథమునంత యుఁ బ్రకటించి యాంధ్రుల సేవించు నదృష్టము సహృదయులు కలుఁగ జేయుదురుగాక! కవిపండితలోకమీ కావ్య కన్యకను జల్లని చూపులతో నాదరించునుగాక! ఆంధ్రభాషా సతి కిది యొకభూషణమై తనరుగాక!

హరి రాధాకృష్ణమూర్తి.

 25 - 12 - 46

పండితాభిప్రాయము.

శ్రీకొవ్విడి వెంకటరత్నశర్మ బి. ఎ. గారు రచించిన "ఆంధ్రస్మృతి" యను కావ్యమును సమగ్రముగాఁ జదివితిని. ఇదియేవారి తొలికృతి. అయినను ముద్దులొలుకు పలుకులతో, భావగాంభీర్యము గలిగి, ప్రత్యణువునను నాంధ్రత్వము దీపింప, సముత్తుంగోద్రేక భావతరంగ సంఘములతో, సహజ కవితా ధోరణిలో నడచిన దీకావ్య స్రవంతి.

సీసముల పోకడకు, ఆంధ్రాభిమానమునకు, శ్రీనాథుని, శ్రీరాయప్రోలు సుబ్బరాయభట్టాచార్యులను దలపింపఁ జేయుచు హృదయంగమముగా నున్నది.

స్వరాజ్య సంపాదనకు సర్వస్వంబును ధారవోసిన శ్రీ ఆంధ్రకేసరిని వర్ణించుపట్ల రచించిన "సతికిం జెప్పఁడు, సోదరావళిని వీసంబైనఁ బేర్కొఁడ" ను పద్యరత్నంబులాణిముత్యంబుల వలె రాణించుచు నమందానందమును గొల్పుచున్నవి.

శ్రీవేంకటరత్న కవిరత్నముగారిట్టి కావ్యరత్నములను బెక్కింటిని వెలార్చి ఆంధ్రమాత కమూల్యాలంకారముల నర్పించి యర్చింతురని యాశించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

ఇట్లు,

Telugu Pundit,
Methodist Boys' Highschool
Hyderabad. 1-1-47

విద్వాన్, కవిచంద్ర.
వేముపల్లి లక్ష్మీకాంతం.

శ్రీ

ఆంధ్రస్మృతి.

(తెలుఁగు వీథులు)

తోరణ.

౧

ధారుణీ తరణోపాయపు
కారణమూహింపలేక కళవళపడఁగన్
మారణ యంత్రంబులకరి
తోరణ మేతెంచె, మోద దాయకమగుచున్.

౨

సంధ్యావనిజపుష్ప సౌరభానిలముల
తేలియాడు భ్రమర బాలికలును
ననుపల్లవంబుల నోర్వట్టి భక్షించి
పలవించు గండు కోయిలలపిండు
చలువపందిళ్ల వైశాఖ పూజలనంది
సామగానముపాడు భూమిసురలు
నవనవోన్మేష యున్మత్త రసావనమున
పరుగిడు నూత్న దంపతులజతలు,

కలరుతోడని విఱ్ఱవీగకు వసంత!
చావో? బ్రతుకో? తేలని పెనుసంధియుగము
ప్రళయఘట్టన్య గర్జలు ప్రబలెనింగి
తారణానితోడ పూను ముద్ధరణ మవని.

3

ఆదిసంధ్యాసమ యంబు, హేమనయనుల్, హిట్లర్లు, ముసోలినీ
మొదలౌ చండప్రచండపుణ్యజన మొప్పన్ భూమినట్టాడు దు
ర్మదమస్తాలపు సంగమంబు; పృథుసామ్రాజ్యంబు లల్లాడని
మనకిం కెక్కటి శాంతి? శీఘ్రగతిసమ్మర్దింపుమం దేహులన్.

౪

కూడుంగుడ్డయు లేని పేదజను లెగ్గుల్ పెక్కులొందంగఁ దా
క్రీడారంగముగాఁ దలంచి శివకేళిన్ దాండవం బాడె నీ
జోడైనట్టి 'స్వభాను' సోదరుఁడు; సంక్షోభించె చక్రాళి, యా
పాదుం బోకడ చెంతఁ బోకఁగను మాపై విశ్వకళ్యాణముల్.

౫

మంగళవేదఘోష, సుమమారుతముల్ వెలయింపగా రసా
భ్యంగనముబ్బు వేళ, దధిపాయసముల్ విరియించి సత్కళా
రంగములందు సృష్టియడరన్ గను శాంతియు, తుష్టి, పుష్టి వే
భంగులనిత్యశోభనము, పచ్చనితోరణమందు తారణా!

౬

చివురులుమోసులెత్తె వనశిల్పపు కెందలగ్రాలుశోభ గ్రొం
జవులను చిల్కరింప, సురసాధ్వులు నృత్యము సందడించి, స
త్కవులను మేళవించి సుధధామము నాయెల మావిగున్న పై
కువకువ రాగవల్లరుల కో! యనుపల్లవి పాడుతారహో!

ప్రాచేతసుఁడు

తొలిపల్కుల్ గనరాని దివ్యమహిమన్ దూంగాడుసన్న్యాసిదు
ర్బ్యలనీడోద్భవమైన క్రౌంచమిథునవ్యాపారవ్యాఖ్యాతయై
పిలసిల్లెన్ వెసనాదికావ్యరచనావిఖ్యాతి, నాసంయమిన్
దలతున్ నామది వామలూరుతనయున్ వాల్మీకినక్రాంతమున్.

ప్రణామము.

౧

కమనీయకల్హార కాసారకలితంబు
నందనారామ సుందరతరంబు
పుణ్యనదీతోయ పూతవిఖ్యాతంబు
దక్షవిధాతృ సద్ధర్మపథము
శుద్ధసాత్త్విక తపోవృద్ధ విలసితంబు
గౌతమసంయమి కేతనంబు
వజ్రవైడూర్య సంభరిత సామ్రాజ్యంబు
కోహినూరు కోటీర విహారణంబు

సిద్ధనాగార్జునాద్రి ప్రసిద్ధసీమ
ఆంధ్రసీమంతినులకు దివ్యార్ఘ్యపేటి
అర్ధచంద్రుని తెలితేటనవఘళించు
నట్టికమ్మని మనభూమి కంజలిడుము.

౧

శ్రీమన్మహారాజ సేవితాంఘ్రి సరోజ
సిరులకు కాణాచి సిద్ధహస్త
జైన, బౌద్ధాద్వైత, శాక్తేయ, చార్వాక
శైవాదిషణ్మత స్థాపనోర్వి
కపిల, మార్కండేయ, గౌతమ, నిట్టల
పరివ్రాజకమహా తపఃఫలంబు
మాంధాతృ,బలి,కర్ణ మహితకుంజరయూధ
దానధారాపాత ధన్యకీర్తి

పున్నెముల పేటి, దక్షుని జన్నవాటి
శిల్పముల మేటి, వరహాల చిన్నికోటి
భారతాంబకు మురిపాలఁ గేరుబోటి
తెలుఁగుతల్లి! సమస్కారము లివె గొనుము.

ఆంధ్ర స్మృతి.

ప్రశస్తి

ఆది కాలమునుండి యవన, బాహ్లీక ధాటి
నరికట్టి సీపురా నాంధ్రజాతి
పాలపాశములిచ్చి పాలించి బౌద్ధంబు
నన్యభూములకన్చె నాంధ్రజాతి
తన శేముషీ ధురంధరత సంరక్షించె
నార్యధర్మముఁ బ్రోచె నాంధ్రజాతి
ఆర్వీటి, కాకతి, దోర్వీర సాళ్వ, తు
ళ్వాన్వయంబులఁ గన్న దాంధ్రజాతి

భారతమ్మకు ముత్యాల పట్టుగొడుగు
ప్రళయనటరాజు జటనాడు నెలవెలుంగు
సిద్ధనాగార్జునిం గన్న చిరవిభూతి
అమృతసిద్ధి నిగన్నదీ "ఆంధ్రజాతి".

గాంధి.

ఎవ్వాడునవ్విన నివ్వసుంధర యెల్ల
చంద్రికాప్లుతమయి చలువలీను
ఎవ్వానిక్రోధాగ్ని కేడువారాసులు
పాయలై భూమిగర్భ ముననింకు
ఎవ్వాడునిద్రింప నీక్షోణిమర్త్యాళి
ప్రళయకాలపుభంగి కళవళించు
ఎవనిసిద్ధాంతముల్ హృద్యానవద్యంబు,
లాచంద్రతారార్కమై వెలుంగు

ఎవ్వఁడభినవ బుద్ధుఁడై నివ్వటిల్లి
విమలసత్యాగ్రహవ్రతంబు వెలయఁజేసి
మానవాళికి నొరవడై మనుచునుండె
నట్టిగాంధిని స్మరియింపు మాంధ్రనీవు.

ప్రబోధము.

౧

వల్లభాచార్యుఁడే తల్లి స్తన్యముఁ ద్రావి
పౌత్రరాహులప్రేమఁ గుత్తఁ గొనియె
పండితరాయలే పయిడి గర్భము పండ
మొగలు సమ్రాట్టుల మ్రొక్కులంద
గీర్వాణవాఙ్మయ క్షీరాబ్ధి మథియించి,
భవభూతి యెచ్చోటఁ బంచె సుధను
భారతాంబకు ధర్మసారంబు నొరవసిఁ
గఱపె నాపస్తంబ గురుఁ డచట
అల యుగంధర తిమ్మరుసయ్యలాది
సచివులభినవ చాణక్యు లెచటఁ బుట్టి
మహిమ నెలరించిరే జగన్మాన్య తెలుఁగు
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౨

ప్రాబల్కులనుదిద్ది భాష్యంబు లిఖియించె
సాయణాచార్యుఁడే జనని ఫలము
వేదధేనువుఁ బిండి విరజిమ్మెఁ జంద్రికల్
మంత్రి విద్యారణ్య మాధవుండు
ఆ భాష్యపర్యంత మా వేద సుధఁ గ్రోలి
బసవఁ డెచ్చోట శైవంబుఁ గఱపె

ప్రాకృత భాషాప్రవాహంబు నరికట్టి,*
హాలుఁడెచ్చోట 'గాథాలహరుల'
ప్రథిత కర్ణాటభాషకు రచన నేర్పి
సొంపు లెలయించె కవిరాజు పంపఁడెచట
ఉపనిషన్మధువానిరి తాపసులెచట
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

3

రఘునాథభూపుఁడే ప్రాంత మందునఁ బుట్టి
గోప్తనీరసములఁ గ్రోలెఁదొల్లి
ఖండనసీమ నుద్దండ మార్తాండుఁడౌ
ఘన పరితాపునకేది కాపురంబు
నరసింగకృష్ణ నానాచమూ ధాటి
తీండ్రించి వెచ్చలఁ దేర్చెనెచట
బొబ్బిలి బెబ్బులుల్ బొబ్బరింతలు మించి
ఖండాంతర ఖ్యాతిఁ గాంచెనెచట
కరగలేదు కాకతినేత్రు కరుడు లెచట
ఆరలేదింక నాఁగ్రి శౌర్యాగ్ని యెచట
అట్టి వీరమాతను భువనైక నుతను
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

* అరికట్టు = పరిరక్షించు

ఆంధ్రి స్తుతి.

౪

కటక వింధ్యాచలక్ష్మాతలంబే తల్లి
చలువచే మున్ను వెన్నెలలఁగాసె
'మోటుపల్లి'య రేవు కోటిసూర్యులతోడ
ఏయమ్మ జెండాల నినుమడించె
అవచితిప్పయ శెట్టి నవరసుల్ 'రోమున'
ఏరాము మహిమంబు మారుమ్రోసె
ఏదేవి ప్రేమప్రవాదంబు కొల్లేటి
వాలసస్యంబుల పాలవెల్లి
సురభిమల్లెల, మొల్లల పరిఢవిల్లి
కనకశాఖల విలసిల్లు కల్పవల్లి
అందములఁజల్లి, రతనాలఁ జిందె గొల్లి
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౫

విస్తరించెను రాగ, ప్రస్తారముల సరుగ్
రామయమంత్రి కర్ణాట శక్తి
దాక్షిణాత్యులనూఁచెఁ దన్మయత్వపుఁడోల
లమృతసూక్తులభక్తి త్యాగరాజు
ఖండశర్కరిబాళుఁ గమనీయపదములఁ
గుప్పించె క్షేత్రయ కోవిదుండు

భారతాబ్ధిగలంచె, భావతరంగసం
దీప్తనారాయణ తీర్థలహరి
గండూషమొనరించె గానసాహితికళల్
తాళ్లపాకబుధులు క్రేళ్లువారి
రాగరసభావతాళముల్ రక్తిలీన
కూచిపూడి సత్యాదేవి కూర్మితోసఁగ
విమలగాంధర్వ వీథుల విందులందు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్రి.

౬

దక్షిణోత్తర సాంప్రదాయంబులనుఁ గల్పి
శార్ఙ్గదేవుఁడు తొల్లి సారమతిని
శ్రుతులను సృజియించి సూరి లోకము మెచ్చ
స్వరకల్పనమున పెహాబలుఁడుఁ జేసె
జనకజన్యసు రాగచారు రీతులఁ దెల్పి
సోమనార్యుఁడు మహాశోభఁ గాంచె
సమ్మోహనముఁ జేసె జతయించి మొగలు, పా
ర్సీకరీతుల పుండరీకవిఠలుఁ
డింకనిర్మించె రాగముల్ వేంకటమఖి
ప్రథితకవినాథ, సారంగ పాణిగాగ
మేటివాగ్గేయకారకుల్ మేల్మిఁగనిన
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౭

పుల్కరించదె మేనుఁ! గల్కి రుద్రమదేవి
వీరకృత్యంబులఁ దీరుగనిన
రేకెత్తదే గుండె! రిపులమర్దించిన
బాలనాగమ్మ చందాలఁగనిన
కొల్లలాడించదే! ఘోరారిబీరంబు
మల్లాంబ చైదముల్ కల్లగావు
అమ్మక చెల్లరో! సొమ్మసిలంజేసె
బ్రహ్మనాయని పోరఁబడతినాగ
కార్యనిర్వాహంబు గావించదే శక్తిఁ!
బతియాజ్ఞ గణపాంబ ప్రబలఁజేయ
పతికి కరవాలమిచ్చిన సతియొకతె
ప్రాణవిభునకు పసుపిచ్చి పంచెనొకతె
అట్టిమాంచాల, ఖడ్గతిక్కన్న సతుల
వీరమాతలగన్నట్టి సారమతిని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౮

ముత్తెముల్ రాలవే! ముద్దుపళనినోట
శృంగారవీథుల రంగవల్లి
మొల్లమల్లియతీవె తెల్లని మొగ్గలు
చాటవేసీతమ్మ సాంద్రకీర్తి

తనియరే వేల్పులు తరిగొండ వెంకాంబ
జ్ఞానవైరాగ్య రత్నములఁ గురియ
ధరతోర్వ్య సుధలొల్క భారతికంపించె
మనరామ కథవల్క మధుర వాణి
శతలేఖినీ ప్రౌఢి, సమయలేఖారూఢి
రఘునాథుఁ గీర్తించె రామభద్రి
మోహనాంగి, రంగాజమ్మ ముద్దులొల్క
డొక్క-సీతమ్మ ధర్మముల్ డోలలూగ
పరమసాధ్వుల గన్నట్టి భాగ్యవతిని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౬

కాళిదాసుఁడు తిర్గి కాళికిన్ మ్రొక్కడా!
తిక్కన్న నుడిసొంపు దీప్తిఁ గనిన
నిట్టనాదికవులు పట్టిలఁ గొట్టరా!
పోతన్న శబ్దార్థ రీతిఁ గాంచి
ఆనాటి హర్షుండు పోనాడఁడా దివి!
శ్రీనాథ నైషధ వాణి వినిన
శీతశైలేంద్రుని శిలలు ద్రవింపవా!
పెద్దన్న కవనంపు సుద్దులంది
పింగళిసూరన్న పృథుభావ గరిమకు
తలలొగ్గి మ్రొక్కరా! దండికవులు

బంకిచంద్రరమేశుల భాసలేల?
వంగసారస్వతంబె నీహంగులటర!
అలరవీంద్రుఁబోలు కవులు గలరు మనకు
కల్లగాదు విమర్శించి గనుచునీవు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౦

సిద్ధుఁడై, బుద్ధుఁడై సృజియించె ధాతువై
ద్వ్యంబెలధాత నాగార్జునుండు
చక్షువై, చక్షువై వైజ్ఞానికమునిల్పె
నవనాథసిద్ధుఁడు నవ్యక్రియల
సూరియై, ధీరుఁడై భూరిరేఖలఁబర్వ
చంద్రదీప్తినోసంగ నింద్రగంటి
వెలయించె నిఖిలోర్వి విశ్వతోముఖదీప్తి
వైద్యభాస్కర ప్రౌఢ బసవరాజు

గజపతీంద్రుఁడు కృష్ణరాట్క్ష్మాతలేంద్రుఁ
డెవనిముత్తాతకిచ్చె నీయవని, బిరుద
మట్టిబుధురాయ పఖు పేర నాఖ్యఁగన్న
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౧
గొల్లలాడింపడా! గోపాలసింహమున్
బాలుసుఁడాంధ్రుల ప్రాణఁజూపి
వెలయఁడే! విఖ్యాతి విశ్వరూపముఁ జూపి
భీమసేనుఁడు కోడి రామమూర్తి
పులిలోటఁబాపి తూత్రయుగముఁజూపడా!
మేటివీరుఁడు కోడేటిరాజు
శస్త్రాస్త్రవిద్యల సవ్యసాచినిఁ ద్రోసి
ఖ్యాతిఁగాంచె 'కలియుగార్జునుండు'
భూరి తేజుఁడు, ననఘుండు, భూసురుండు
తాత్రిణనొప్పారు నభినవ ద్రోణుఁడనగ
బులుసు రామజోగిసిఁగన్న కలుషహారను
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలచుమాంధ్ర.

౧౨
బొబ్బిలికథలోను, గొబ్బిసంక్రాంతిలో
భూరివుష్కరవారి పూరములను
భరతనాట్యములోన, 'భాగోతకత' లోన
శ్రీనాధకవిరాజు సీసములను
"ఎంకిపాటల"లోను, వేంకటశాస్త్రి సు
ధామధుకోక్త్యవ ధానములను

జంగమ పాటలో, 'శంభో' పదంబులో
కాంభోజరాణ్మౌళి గాథలందు
పుణ్యగోదావరీ, కృష్ణ వేణ్యాఖండ
తుంగభద్రా, పినాకినీ భంగములను
జిందులంద్రొక్కి, త్రుళ్లింత లొందు తెలుఁగు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౩

పలనాటిసీమలో, పాకాల చెరువులో
బాలనాగమసాధ్వి పదములందు
మాంచాల చేతలో, మల్లాంబ పలుకులో
ఖడ్గతిక్కన కత్తి కాకలందు
నెల్లూరిపురి, వేంగిపల్లె వీథులయందు
కవితిక్కనామాత్య ఘంటమందు
తిరుమల క్షేత్రంపు దివ్యతీర్థములందు
సింహాచలపుకొండ సిగలయందు
మువ్వగోపాల దేవుని ముత్తెములను
ఘనుఁడు పోతన కావ్యంపుఁ గళలనిండి
తొంటి శారదకాటుక కంటు వెలుఁగు
తల్లి నొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౪

చంద్రగుప్తుని భుజాస్కంధ మెక్కినప్రౌఢ
చాణక్యుఁ డాంధ్రుల ప్రాణమనుము
మన్మసిద్ధినృపాల మంత్రి తిక్కనకవి
తెలుఁగులబహు తపఃఫలమె యనుము
హైదరాలీ, టిప్పులాస్థాన ప్రెగ్గడ
పూర్ణయ్య యాంధ్రుల పుణ్యమనుము
గోల్కొండ తానీషకొలువు నుద్ధతిఁగన్న
అక్కన్న, మాదన్న లాంధ్రులనుము
నేడు కర్ణాటగద్దె నిర్ణిద్రకీర్తి
న్యాయపతి మాధవానూత్యుఁ డాంధ్రుఁడనుము
బీజువో లేదు మనమాత భూరిగర్భ
మెందరెండఱో సచివులఁ బొందగలదు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర.

౧౫

ఏకల్యాణిపయోధరామృతము, మున్నీ గౌతమీకృష్ణవే
ణీకొల్లేటిస్రవంతులై విరియు. మున్నే ధాత్రికేదారముల్
శ్రీకల్యాణకిరీటమై, విజయలక్ష్మీవాస నిక్షేపమై
వీకన్ శ్యామల సస్యశోభితములై వెల్గెన్ త్రయఃకోటి
వాక్ప్రకటాంధ్రపాద కమలోద్యానంబుఁ గీర్తింపుమా.

తెలుఁగువాఁడు.

౧

శిల్పలావణ్యంబు సిరిగ్రుమ్మరింపంగ
శిలలను దోలిపించెఁ దెలుఁగుశిల్పి
కవ్యంపువిన్నాణ ముబ్బింపనుడిఁ జుంటి
తేనియలొలికించె దెలుఁగుసుకవి
కదనరంగంబుల క్షాత్రతేజము గ్రక్క
బలదర్పములఁజూపెఁ దెలుఁగుజోదు
భక్తివైరాగ్యముల్ ప్రభవింపఁ గురిపించె
ఉపలభాష్యప్రముఖ్ తెలుఁగువేత్త
తర్కమీమాంస, సాంఖ్యముల్ తరచినాడు
తత్త్వశాస్త్రరహస్యముల్ తడవినాడు
బ్రహ్మవిద్యను జగతిలోఁ బంచినాడు
లలితమర్యాదగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

౨

తాతకన్పడినంత తనకరీంద్రముఁ డిగ్గి
కేలూతయొసఁగెనా కృష్ణవిభుఁడు
పచ్చలహారంబు పైనుంచి మెప్పించె
మనభట్టుకవికి తిమ్మరుసుహాళి
గ్రామనిర్మాణంబుఁ గావించెనిరుపమ
ప్రాకారములతోడ భాస్కరుండు

నిరతాన్నదానంబు నెఱపి పేర్మ్రోసెనా
సేతుశీతనగంబు సింగరాజు
విశ్వవిద్యాలయఖ్యాతి వెలసినాడు
సప్తసంతానములనిల్పి సచివుఁడొకఁడు
పదునుమీసంబు నర్థికై వదిలెనొకఁడు
తీరుతీయముగలవాఁడు తెలుఁగువాఁడు.

3

దీనారటంకాలఁ దీర్థంబులాడించె
కొలువుకూటములందు తెలుఁగురాజు
కమనీయమణిమయ కలధౌత హారముల్
దీనులకిప్పించెఁ దెలుఁగుపెద్ద
రోము, చైనా, జావ సీమ కేవులనల్పె
ధీరవ్యాపారముల్ తెలుఁగుజెట్టి
ప్రకృతిశోభ వెలార్పఁ బండించె పంట బం
గారంబు లీ తెలింగాణకాపు
ప్రబలసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ జేబట్టినాడు
హేమపాత్రల మృష్టాన్న మిచ్చినాడు
భోగభాగ్యములను తులఁదూగినాడు
కలిమిఁ బ్రతికి చెడినవాడు తెలుఁగువాఁడు.

౪

ఉత్కలాశాని తంబోర్వి భాగంబుల
మిగులనెయ్యముతోడ మెలఁగినాడు
మధ్యరాష్ట్రమునందు మధ్యాహ్నసూర్యుఁడై
దానధారాప్రథఁ దనరినాడు
కర్ణాటదేశులఁ గలిసిసంవాసించి
కావ్యరీతులనెల్లఁ గఱపినాడు
ద్రవిడభూములకేగి తమిళపాటనుదిద్ది
సంగీతసుధవెదఁ జల్లినాడు
తొలుతనుండియు "లా" క్షేత్రములును, "దా" కు
కొమ్మలుంచక, స్నేహంబె కొసరినాడు
తెలివితేటలతోడ నల్దిక్కులందు
తేజరిల్లినవాఁడు మా తెలుఁగువాఁడు.

౫

సూత్రయుగమునుండి శాస్త్రపులందో్రలి
భరతఖండమును గాపాడినాడు
శాలివాహననామ శకమునుస్థాపించి
విశ్వవిఖ్యాతిచే వెలిఁగినాడు
సత్యాగ్రహోద్యమ సవనగుండమునందు
చిచ్చరపిడుగట్లు జొచ్చినాడు

చీరాలపేరాల క్షేత్రరంగములందు
స్వాతంత్ర్య సమరముల్ సలిపినాడు
చిరమహోజ్వల యశమునఁ జెలఁగినాడు
మంత్రిపదవులతో మహిఁ బరగినాడు
బానిసతనంబు భరియింప లేనివాడు
ఇల పదమ్ములొత్తనివాడు తెలుఁగువాఁడు

౬

గజపతులంగన్న గంజాము మండలం
బొడ్డెవారలఁ జేర్చి యొగ్గినాడు
రత్నముల్ మొలచిన రాయలసీమను
దమిళులకర్పించి తనిసినాడు
పోతన, సోమనల్ పుట్టిన పుణ్యోర్వి
పెరభూపతులకిచ్చి మరచినాడు
వడికృష్ణ వేణమ్మ కడుపుపంటనుభూమి
భాగమునద్దెసల్ పంచినాడు
ప్రథితనాగార్జునాద్రి శిల్పఁబులెన్నొ
కాలవాహినిఁ గలియుంగఁ గాంచినాడు
తనకుమాలిన ధర్మంబు దనిపినాడు
కలుష మెరుగఁడు జగతి మా తెలుఁగువాఁడు.

౭

కవులను పోషించె గ్రాసవాసములిచ్చె
చవులూరు భక్ష్యభోజ్యంబు లిడియె
పల్లకీఁ దామోసె వాణికిబోయయై
పండితాళికిసదా ప్రాంజలిడియె
రత్ననీరాజన రత్నాంబరములిచ్చె
పారిజాతము లిచ్చె ఫలములిచ్చె
కమ్రకస్తురులిచ్చె, గంధంబులర్పించె
గండపెండేరమిచ్చె కనకమిచ్చె
గానము గలవాడు, నవనీతమనమువాడు
పగరకైనను శుభములె పల్కువాడు
పలుకుపలుకునకును తేనె లొలుకువాడు
చెలిమికనువగువాఁడు మాతెలుఁగువాఁడు.

౮

ఆసేతుహిమనగ దేశమంతట మెట్టి
అద్వైతసుధఁజిల్కి యమరినాడు
ద్రవిడభూమినిబుట్టి రహిమించుభక్తితో
ఘనవిశిష్టాద్వైత మనిచినాడు
భక్తులకాణాచి వంగభూమికి నేగి
భక్తిచైతన్యంబుఁ బంచినాడు

ఆంధ్ర స్మృతి.

షట్ఛాస్త్రవేత్తయై సాహిత్యదీపమై
శ్రీనవద్వీప మూరేగినాడు
ఉరుదు, నరబిక్కు, పార్శీలఁ గఱచినాడు
భాగ్యనగరి నేనుంగెక్కి ప్రబలినాడు
పూన, సాతారలో గెలుపూనినాడు
దిక్కులన్నిటఁ దీపించెఁ దెలుఁగువాఁడు.

౯

సీతాపహరణంపు సిగ్గునోర్వక వార్ధి
కన్నీటికాలువ కార్చినాడు
పాండవారణ్య సంవాస భారముఁ రోసి
కౌరవదౌష్ట్యంబు దూరినాడు
బుద్ధదేవుని సుప్రసిద్ధ సూత్రములను
భరతఖండము నెల్లఁ బంచినాడు
అలసబర్మతి యోగిపలుకుతోడై నేడు
దేశసౌభాగ్యంబుఁ దిద్దినాఁడు
ఏడుకొండలనుండి భూమేలినాడు
ఆది, మధ్యాంతరహితుఁడ నాదివాఁడు
ఉడుపథంబున తారాళి నలరువాడు
దివిని వెలిగెడువాడు మా తెలుఁగువాడు

౧౦

సర్వసర్వంసహా చక్రిమంతయు వెల్గు
దివ్యతేజఃస్ఫూర్తి తెలుఁగుకీర్తి,
స్వారాజ్యసౌభాగ్య స్వర్గసంపదలంది,
మనియెడుగాత మా తెలుఁగుమూర్తి
ప్రాచీనసభ్యత్వ పౌరసత్వమునంది
వెలుఁగుచుండెడు గాత తెలుఁగురక్తి
శమదమంబులుఁ గల్గి జగతికి రక్షయై
తేజరిల్లెడుగాత తెలుఁగుశక్తి
మానవాళికి నౌరవడి నేర్పెడువాఁడు
పాడిపంటల సుభగతఁ బరగువాఁడు
ఇలచతుష్షష్టి కళలను గులుకువాఁడు
గుణముసత్త్వంబుకలిగిన తెలుఁగువాఁడు.

ఆంధ్రక్షేత్రము.

౧

అమరవ్రాతపుం బారిజాతము, మహైశ్వర్యసంజాతమున్
విమలాంభఃపరిపూతముం, మశిరస్సాంద్రాభ్రప్రఖ్యాతము౯
కమనీయామృత సస్యదృశ్య ఫలసత్కాసారసంఘాతము౯
సుమసంశోభితకోనసీమతరు కాంతోద్భూతవిఖ్యాతము౯
అమలోదారమనీషిసేవితము, మా, ఆంధ్రావనిక్షేత్రమా౯.

౨

సస్యశ్యామలశోభితంబు, ఋషిహంసావాసభాసంబు, వే
మాస్యభ్రాజిత హ్లాదభావకుం బ్రహ్మజ్ఞాని సంసేవ్యమౌ
దాస్యంబెట్లులిఖించె? నీమహత్వంబుం మునో ఆంధ్రమా!
వశ్యంబైతివి సోకుమారకలను, సౌభాగ్యంబు గోల్పోయితే!
జోస్యంబైనను జెప్పకేరిమునిరాజుల్ మున్నులో కార్థమై.

3

ఇది వేంగీశులపుణ్యభూమి, యిటలే వెన్నుండు వీక్షింపగా౯
మదిచూల్గ్నిసినపాడియావులవధంబుల్ మింధుకోష్ఠంబుల౯
మదిలజ్జింపని శ్వేతకన్యలను నింపౌ నగ్న నృత్యంబుల౯
హృదయాభీలకఠోర,కంటకమహాహేయంపుజట్టంబుల౯.

౪

మౌర్యసామ్రాజ్యరమా నర్తనగురుఁడు
చాణక్యుఁడోనమాల చదివెనిచట
మొగలుసామ్రాజ్యపు మోహానచ్ఛత్రంబు
వీరబలుండిటఁ బేర్లనేర్చె
కాకతిరత్న యుగంధరుఁ డిచ్చోట
ఢిల్లీసుల్తాను గుండెల వసించె
కర్ణాటరాజ్య రక్షా దీక్షితుండైన
తిమ్మరుసారవల్లఁ దిద్దెనిచట
భూరితేజులు, ననఘులీ పుణ్యభూమి
పాళిపండించిరెపుడు ముత్యాలపంట
పంచిరక్షిలశ్రేయఃకీర్తి పాయసముల
ఏలప్రభవించె నేఁడు దుష్కాల ఘటిక?

ఆంధ్ర స్మృతి.

ఆంధ్రేశ్వరి.

౧

రేగీ రేగనిపిల్ల జుంజురులు ప్రేరేపించు నెమ్మోమునన్
సాగీ సాగనితప్పలే నడకలాశాజ్యోతి దీపింపఁగా
మూఁగీమూఁగని మాటదొంతరలు సమ్మోహంబుఁ జిందింపఁగా
వీగీ వీగని సంభ్రమంబడరుకీర్తిన్ జిల్కు ఆంధ్రేశ్వరీ
రాగప్రభఁ దిసివెల్గు దివ్యకళ నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

౨

శ్రీలంబొంగెడుజీవగడ్డవయి, సుశ్రేయంబులన్ గూర్చుపీ
రాలాపంబులఁ బేర్మియుక్కువయి, యుద్యత్ సాంగమాంగల్యనై
వాలాయంపుకనత్ కృపారససుధా వాల్లభ్యలభ్యాత్మనై
జాలింగొల్పెడునీత్రికోటిసు తిలాశాపూర్ణ సంకల్పమున్
ఆలోకింపవదేమి వేగ, జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ.

3

సమసెన్ వొల్లిటి యాత్మగౌరవము దేశంబున్ పరాధీనతా
తమముల్ పైకొని యావరించినవి, యుద్యత్ ప్రాజ్య
సామ్రాజ్యభో
గములాప్రాప్తనగాథలయ్యె, మరిసంగ్రామైకశక్తుల్ సనెన్
క్రియతన్ సోదరు లన్యభాషలరహిన్ రగిల్ల నీదాస్యపుం
దమకంబెట్లుభరింతువమ్మ? జగదంబా! తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ!

౪

కాలగ్రంథమునుండి యద్భుతసంఘాతంబులున్ జూచె భూ
పాలుర్ పెక్కురు విస్మృతిన్ జనిరి; సుస్వారాజ్యసౌభాగ్యవి
దగ్ధాలాలిత్యము దూరమయ్యె; ప్రజను వాత్సల్యంబు పొంగారగన్
పాలింపంగదనమ్మ! ఆప్తులము సుమ్మా తల్లి! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౫

శ్రుతివాగర్థవితానసంపదలచేఁ శోభిల్లుపుణ్యోర్వి, నే
డతిదీనంబయి, క్షామపీడితమునై యల్లాడుచుండెన్ సదా
వెతలన్ గుందెడు నాంధ్రలోకము నిర్వీర్యత్వంబునన్ జేసి మా
క్షితికిన్ వేగస్వరాష్ట్రసిద్ధికయి, ఆశీస్సునమ్మ! ఆంధ్రేశ్వరీ.

౬

ఆద్యంతంబును లేని విశ్వజలధిన్నానారూఢ సత్స్వప్నమై
హృద్యప్రోజ్జ్వల వీరగాథలవెలార్చెన్ నీదు చారిత్ర్యముల్
ఉద్యన్మోహనమై, త్రికోటిసుతకల్పోర్వీరుహారాస్తుంగమై
సద్యోజాతసువర్ణరత్నమయమై సంధిల్లుమాంధ్రేశ్వరీ!

వేదన.

౧

నిద్రం జెందుచునుండె పూర్వకవి పాండిత్యంబు తంజాపురిన్
ఛిద్రంబయ్యెడి నాంధ్రశిల్పమహిమా శేషం బజంతాగిరిన్
క్షుద్రంబయ్యెడి నాంధ్రసోదర యశఃక్షోణీధరాగ్రంబులన్
భద్రం బెవ్వఁడుఁ గూర్చువో! యిదిమహాభారంబు సుమ్మాంధ్రుఁడా

౨

ముద్రం జూడక తాళపత్రగతమై బూజొందె మా కైతలున్
రుద్రుం జేరెను డక్కమస్లినుల సౌరుం జిల్కు మా నేతలున్
ఉద్రేకంబాగిలేక సన్నగిలె యెప్డో ధాత్రి మా చేతలున్
భద్రేభాదిసిరుల్ హరుల్ సమసెనబ్బా! పంచబంగాళమై.

3

ద్రవిడప్రాంగణభూమి నంటిచనియెన్ త్యాగయ్య గానంబు, హో!
భువి కర్ణాటకుఁడయ్యె నాంధ్రవిభుఁడౌ భూజాని, కృష్ణుండు. నే
డవురా! చెన్నపురంబు వీడి తొలఁగెన్నాంధ్రావనిన్ భీరువై
చవులన్ జిమ్మెడు తెల్గువాణికిక ప్రాశస్త్యంబు లేదెచ్చటన్
రవికోటిప్రతిభన్ వెలుంగఁగనుమా రాష్ట్రంబు ఓ! ఆంధ్రుఁడా.

౪

అల వేంగీశుల కాలగర్భమున, విధ్వంసంబైన లేఖం డెడిన్
అలకాకత్యనృపాలసింహులయ్యాటల్ గనన్ రావుపో!

అలక్రొంగ సుకుపల్లవాంధ్రవిభు పేరైనన్ వినంరాదు, ఉ
జ్జ్వలచారిత్ర చళుక్యరాజప్రభు ప్రస్తావంబుపూజ్యంబు, నే
డిలనిర్వీర్యనిరర్థకంబుజనముల్ హెచ్చాయిగో ఆంధ్రుఁడా

౫

చెన్నుందక్కెను భిన్నభిన్నమయి మాతృశ్రీంపు తేజంబులన్
గన్నుంబ్రైయులరారె నాంధ్రులయశస్సాంద్రైకజ్యోత్స్నావళుల్
కన్నీటన్ జలకంబులాడెడిని ధిక్కారంబుతోఁ సైపమిన్
గన్నుంబెట్టుము 'ఆంధ్రమాతకు' మహాభాగ్యంబుసుమ్మాంధ్రుఁడా.

౬

డక్కమ్ములుపసంముపోయె, కృషిరాట్నపాణిగీతార్భటుల్
నక్కాణింపవుభావిభాగ్యముల, శుంభత్ దాస్యబీజంబులన్
దిక్కుల్ మిక్కిలిపిక్కటిల్లినవి, దేదీమానుగత్యంతరం
బిక్కాలంపుమహాత్ములన్ దెగియ వాణీజానికిన్ శక్యమే?

౭

రాయుల్ సీమనుపోవకుల్ జనిరి, పక్రంబైన మార్గంబునన్
హాయిన్ గాంచిరె? మున్ను భాగ్య నగరీయాంధ్రుల్
విభిన్నంబునన్
దోర్యయన్ రారు 'బ్రిటీషు' నందు, మగురాంధ్రుల్ మూడు
మార్గంబులన్
బాయున్! గావలెనైక్యమార్గ సులభోపాయంబు
సుమ్మాంధ్రుఁడా.

౮

తెలుఁగుం దేశము ముక్కముక్కలయి నిస్తేజంబుగా నుండెడిన్
తెలుఁగుం దేశికు లందఱున్ని తెలుఁగుల్ దీపించి రాంధ్రావనిన్
తెలుఁగున్వ్యాపది తెన్నయించనబడెన్ దేశంపు సద్భాషలన్
తెలుఁగున్వ్యారికి నైర్యమార్గముఁ బ్రసాదింపంగ దే'ఆంధ్రిదా!

౯

పలుచఁబాఱెను తెల్గు రక్తమిపుడే బాటన్ విచారించినన్
దొలఁగెన్ దొల్లిటి దేశగౌరవము, గురుల్ లేక యేదిక్కులన్
గలఁగెన్ కాకతి, శాతవాహన చళుక్యశ్రేణు కీర్తి ద్యుతుల్
చలనంబొందె తెలుఁగు భూవలయమా శా జ్యోతి క్షీణించె, బల్
విలయంబొప్పెడి భోగభాగ్యముల కెవ్వేళన్ విలోకించినన్

౧౦

ఒడ్రవారికి తొల్లి యొడ్డారములఁ జూపి
ఒడ్డెకిపుఁడు తలలొగ్గవలసె
తమిళతంబుల నెల్లఁ దరిమిన మనతల్లి
తమిళులకీనాఁడు తగ్గవలసె
కర్ణాటలక్ష్మినిఁ గాదను మనదేవి
కర్ణాటబేశులఁ గవయవలసె
ఔత్తరాహులకెల్ల బత్తి నేర్పిన సాధ్వి
ఔత్తరాహులకొత్తు లొత్తవలసె
ఔర! కాలము వారింప నేరితరము?
నిత్యమాంగల్య కలకల నినద మొసఁగి
లక్ష్మి తాండవం బాడు మా రాజ్యమిపుడు,
చితికిలంబడె దాస్య పిశాచినోట.

పూర్వశోభ.

౧

పరదేశాలనువర్తకంబమరె శోభన్ 'మోటుపల్లీ'పురిన్
సిరులన్ గ్రుమ్మరె నాంధ్రనౌకలచటన్ స్వేచ్ఛావిహారంబులన్
వఱలెన్ దాఘుటితంపరై, మృదులమై, పాకాలధాన్యంబిలన్
సురలోకంబుగ నాంధ్రభూమిదిశలన్ శోభించెమున్నాంధ్రుఁడా!

౨

అకలంకంబుగ నాంధ్ర నావలలనటాడెన్ 'మసూల్ పట్టణం;'
హౌత కాలంబున నాంధ్రవీరులు, బళీ! యుత్సాహమే పారగన్
ప్రకటింపించిరిపాట్లనూరికడ వీర శ్రీజయస్తంభముల్
ఒకచో నాయకురాలుమందంబొడిచెన్ 'హా!' యంచునో ఆం॥

3

రవణిల్లెన్ ధరజ్ఞానసంపదలతోడన్ దెల్గుమాగాణి సం
భవమొందెన్ సురతుల్యులౌనుపనిషత్ బ్రహ్మైకజిజ్ఞాసువుల్;
సవనాశ్వంబులు గ్రుమ్మరెన్ విపులసంచారంబులై యెల్లెడల్;
పవనేచ్ఛారతి జన్నిగట్లుగలరోజన్ ధర్మపారీణులై;
పావనక్రాంతసుధామదీ భువికదయ్యా! తొల్లి ఓ ఆం॥

౪

విహరించెన్ విపినాంతరస్థలుల, నన్వేషించె శాస్త్రార్థముల్
గహనంబందున నాశ్రమావళులు నిర్మాణించి ఛాందోగ్యస

ద్బృహదారణ్యక, ముండకాద్యుపనిషత్ పీయూషపానంబుచే
మహిరాజిల్లివెలింగె మానికుల సామ్రాజ్యంబహో! ఆం॥

౫

విరచించెఁ దొల్లి బ్రహ్మసూత్రములగంభీరంపు వ్యాఖ్యానముల్
పరిణుతుల్ వొందిరి పుణ్యభూమినిచటన్ పతంజలుల్ పాణినుల్
గణనముల్ విప్రులు భాష్యకారులిట నుద్ఘోషించిరామ్నా
యముల్
కనన య్యోన్ మునిసంతతిన్ కనక కాంతాలోలతన్ నేఁడిటన్

౬

కోహినూరెందునజన్మమొందెను! లసత్ కోటీరమాణిక్యముల్
మహినేతల్లిసుగర్భముక్తములుగా మాన్యత్వమందెన్ మహా
మహులౌ భూధనమస్తకంబులవయిన్ బాశ్చాత్యలోకంబులన్
రహితమ్మలిన ధర్మమైతనరి ఘోరంబైన యాధాత్రితా
బహుకీర్తిన్ గనె "కృష్ణవేణి" యిదనీ భాగ్యంబుసుమ్మాంధ్రిదా

౭

ఎన్నో కోటుల కిమ్మతైబరగె మున్నీ రత్నమాణిక్యముల్
ఛిన్నాభిన్నములయ్యె నదెసలవాసింగాంచెరా మ్మండలిన్
విన్నంబాటువహించె లోకము, భవద్విస్ఫీత భాగ్యంబుచేన్
చెన్నుగాంచెను 'కృష్ణవేణి' జననీ శ్రీరేఖ మునాంధ్రిదా!

తెలుఁగు తల్లి.

౧

ఆరాధింపుమ 'తెల్గుతల్లి' నెపుఁడుద్యద్భక్తి పెంపారఁగా!
ఘోరాభ్రంబునఁగారుమబ్బులలమెన్ గోఁగాహాలధ్వాన్తమై
దారాపుత్రరమల్ తిరంబె? ఖలమాఁ దత్కాలభేదంబుచేన్
వీరవ్రాతముపోవుదారిఁజనుమా వీరాగ్రణీ! ఆంధ్రుఁడా॥

౨

ద్విజులున్, గాపులు, కమ్మ, రెడ్డి వెలమల్ వీర్యంబు రేకెత్త, మా
ధ్వజినీకాండపురాత నాంధ్రవిభవప్రౌఢిన్ విడంబింపగన్
గజవాజుల్ భటరాజిముందుఁజన, నాకంబత్తుతల్కగల్ల, వే
భుజముల్ భారతపంచవర్ణపట సద్భాషాఁఖుల్ గప్పగా
విజయాశీస్సులనంది శోభమనుమా! వేంగీమహీమాతరో!

3

భవభూత్యాంధ్రుఁడు, మల్లినాథ బుధుఁడున్ భద్రాంబ,
శాకల్యుఁడున్
కవినారాయణతీర్థ, శ్రీధరుడు. నన్నంభట్టు, నాగార్జునుల్
ధ్రువతారల్ బలెప్రాకృతాంబరపు వీథుల్ నిండి దీపింతురా
నవదీప్తుల్ గురిపించు చంద్రుఁడు జగన్నాథుండె కాఁబోలు న
ల్లవిగోచూడుమ! కేలుమోడ్చిమనుమా! హంకారతన్నాం

౪

విద్యారణ్య, కపర్ది భాస్కరకవుల్ విశ్వేశ, గంగాధరుల్
విద్యానాథుఁడగస్త్యుఁడున్ హరిహరుల్ శ్రీసింగభూపాలుఁడున్

హృద్యంబై నన్నసింహ భల్లట, సూరాదిల్ భట్టు, కృష్ణాధ్వరుల్
ఉద్యత్కీర్తులు, దివ్యులాంధ్రులుగదా యున్నారు తార్కిక్యై

౫

ఆనందాంబుధినోలలాడిన నయామ్నాగీ పుష్పిస్తంతమున్
వాణీసేవపరాయణుల్, గుణఖనుల్ పాండిత్య తేజోనిధుల్
నానాపుణ్యపురాణపూరుషులు సన్మానంబుగా నీదుగ
ర్భానన్ జన్మముగాంచి రన్నయశతల్ వర్ధిల్లరాంధ్రావనీ!

౬

తమిళమాగాణంబుఁ దండెత్తి పండించె
    రాచవేల్పునీదు రాచకోలము
కర్ణాటవాణికిఁ గఱపె నిఘంటంబు
    నాగవర్మాభిఖ్య వెలుఁగు బుధుఁడు
అంగ, వంగ, కళింగ. సౌరాష్ట్ర రాష్ట్రాలకొజ్జ
    బంతుల నేర్పిన భాగ్యవతివి
ప్రథితమహారాష్ట్ర రాజశివాజికి
    రాజ్యతంత్రమిడిన రాణివీవు
దర్శన శుభావహాకార ధన్యవీవు
వింధ్యలోనఁగూర్చి వజ్రాలఁ జిందినావు
తెలుఁగు మాతల్లి నేఁడిట్లు దీనవైతె
కాలగతుల నెవ్వారలు గడపగలరు!

ప్రతిభ

౧

ఉదయంబయ్యెఁ దెలుంగుభాస్కరుఁడ దెన్నో వేలయేండ్లాయె, నీ
విదితాధ్యాత్మిక భారతాంబరమహావీథిన్ ప్రభావంతుఁడై
'మదమాతంగతరంగ'సంఘములతో మధ్యాహ్నశంఖధ్వనుల్
ముదమొప్పార ప్రచండరశ్మిఁ బఱపెన్ భూభాగమం దెల్లెడన్
ముదిమిన్ బోఁడిమి వాసెఁ గాలహరణంబున్ జేసి నేఁ డాంధ్రుఁడు!

౨

కడుజీర్ణంబులు రమ్యహర్మ్యములు ప్రాకారంబులున్ ఖడ్గముల్
జడలై చెదుకోటదిబ్బలును వైశాల్యోరుకాసారముల్
బిడియంబొందెను తొంటినాణెములు నుర్విన్ మోదముల్ గొల్పునే
సుడిగాలింబలె వీచి వ్రీలినవి మా క్షోణీరమా లాస్యముల్
పిడివాదంబుల కేమికార్యమగు? నన్వేషింపు నీలక్ష్మినిన్ !

3

ఉరుప్రజ్ఞాఢ్యుఁడవై, యశోంబునిధివై, యుత్తుంగప్రాగల్భ్యతన్
గురుదర్పంబున పృథ్వి నేలితివి బల్ క్షోణీశవుల్ మెచ్చ మున్
సరవింధ్యాచల, కన్యకుబ్జ నగరీప్రాంతోన్నత క్షేత్రముల్
విరసంబయ్యెను నీదువీర్యమిపుడీ విఖ్యాత దేశంబునన్
నరులెవ్వారికిఁ గీడుచేళ్లలవనిలో సాజంబులా ఆంధ్రుఁడా!

౪

జననంబందెను భూరిశోభన విలాసంబుల్ గుబాళింపఁ బా
ననమహామాగధభూపుగద్దెపయి, సభ్యత్వంబుచే మధ్యఁ బుం
ఢనమార్తాండునిబోలె నావిపుల వేంగీ సింహాపీఠంబునన్
వినుతింసెందెఁ, బురాతనాంధ్రజననీవిఖ్యాతి నూహింపుమా॥

౫

తొలిమా నన్నయభట్టు మెట్టుటనుపూతుండయ్యెఁ జాళుక్యరాట్
కలిశాసెంగద తిక్కయజ్వబుధుఁడన్ మన్మభూజాని; స
త్కులుఁడౌ యెఱ్ఱనకీర్తిలో విపులకీర్త్యగ్రఁ గాంచిరా రెడ్లు; మా
యిలధన్యంబయె, మూడుమూర్తులకళాసృష్టిన్ సుధాపూరమై

ఆంధ్రుల దుస్తులు.

౧

నిజవేషంబును వీడి దుస్తులకునై నిత్యాభిమానంబునన్
గిజిగాడట్టులఁ దొర్లుచుందువకటా! గ్రీష్మంబు హెచ్చించు నీ
విజనా మోదపుటల్లిబిల్లి ముసుఁగుల్! భీతిల్లరే బాలికల్!
సృజనన్నాలరి బ్రహ్మ చేష్టములు వీక్షింపంగఁ జోద్యంబగున్

౨

ముడుగుం దోవతి పింజె బింకమడరన్ మాన్యంపు నుష్ణీషమున్
పొడవైనట్టి స్వదేశ పంగరకయున్ బూజ్యోత్తరీయంబునున్
కడు దట్టంబులు పాదరక్షలును, చొక్కంబైన పెన్ జుక్కయు
నిడుగా వేత్రికరంబుతోఁ దెలుఁగు మన్నీడా చను నిశ్శంకతోన్
నడుమా! బాటను రాచఠీవు లొలుకన్ రాగంబుతో నాంధ్రుడా॥

3

నొసటన్ బాపటబొట్టు ముద్దులొలుకన్ నున్నారు లేజెక్కులన్
మసలంగాఁ దెలియాణిముత్తె మటు ఘుమ్మంబున్ పరిభల్
చిల్కుచున్
దెసలం గూఁకటు లూఁగఁగొప్పుం బసిడి ఖాదీకోక నేనాలమున్
బసపుం గుంకుమ లొప్పఁ దాల్చు తెలుఁగంబా! నీకు సౌభాగ్యముల్

౪

పరువున్నిల్పును తెల్గు తేజ మిగురింపన్ నీదు మూర్తిన్ సదా
మఱపుం దావవి నీదు కృత్యములు సమ్యక్ దృష్టి వీక్షింపగా
గఱకుం గత్తుల కాక కోర్వకయ నిక్కంబిగ్గె నెన్నో తరుల్
పెరభూమీశుల సైన్యకాండములు పెన్భీతిన్ రణోర్వీస్థలిన్
నరసింగాత్మజతిక్కనాది మొనమిన్నల్ మున్నుఁ దా ప్రాణముల్

గోదావరి:

౧

విమలంబై, శుభదాయియై, శరదుదావిర్భూత సైల్యంబునై,
కమనీయంబయి, కర్షకావళికి పెన్ కల్పద్రుమంబై, సదా
సుమనఃప్రోజ్జ్వలమై. మునీంద్రజనసంస్తుత్యంబునై యొప్పు నీ
వమలోదాత్త మనీషవై బ్రతుకుమమ్మా! తల్లి? గోదావరీ?

౨

జననంబొందితినీదుగర్భమున, నీస్తన్యంబులేఁ ద్రావితిన్
ఘనవాగర్థము లెన్నొ నేర్చితిని, ఆంధ్రాంగ్లంబులన్ నీకడన్
మునునీవీచికలందుగ్రుంకులిడితిన్ బొంగారుమిత్రాళితోన్
ఘనకీర్తిన్ వెలుఁగొందుమీవు, జననీ! కల్యాణి! గోదావరీ!

3

పారావారసుసాధ్వి! నీపయిఁడిగర్భంబందునన్ వజ్రముల్
తోరంబౌ స్వకళావిలాసములతోఁ దూగాడ నీర్ష్యాన్వరుల్
వైరంబూనికరంబు నీకడ పుఁడిప్పల్ దెత్రుపెన్గుంపుచేన్
ఏరీతిన్ జరియింపఁదప్పవుకదా! యిక్కట్లు గోదావరీ!

౪

"శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయురను" నాశీర్వాదసూక్తంబు, ము
న్నావిర్భావమునొందెనీదరుల నన్నబ్రహ్మసృష్టిప్రభన్
మా వేంగీజనయిత్రినోమిటిపి సమ్యగ్గ్రాభవం పెంతగన్
నీవై వర్ధ్యమెనిత్యజీవనము. క్షోణిన్ మాకు గోదావరీ!

దృప్తాంధ్రపౌరుషదీప్తి ధావళ్యముల్
పాయలై, తరంగలై పారునేమొ!
చాళుక్యభూజాని శౌర్యాగ్ని కీలలు
భూరిస్రవంతులై పొంగునేమొ!
నన్నభట్టుసుకవి వాఙ్మాధురీ రసధునుల్
పాకమై, వాకలై పర్వునేమొ!
సోమనార్యువిరాగ సూక్తిసుధానిధుల్
వెల్లువలై పైకి త్రుళ్లునేమొ!
ఘనమృకండాత్మజు గౌతమమునిసత్వ
తేజంబు నీలోన దించునేమొ!
వసుమతీ భాగ భూరిధూర్వహతవలన
కలతజెందిన యాంధ్రులఖ్యాతి తిరిగి
గాంచు నాచంద్రతారార్కమంచితముగ
భూమి వర్ధిల్లు గోదావరీమ తల్లి!

రాజమహేంద్రవరము.

కలదుత్ఫుల్లసరోజ కాండనవ రేఖావల్లికా మాలికో
త్పల శీర్యన్మధుసురాసవంబు హృదినాస్వాదించువిద్వద్ద్విరే
ఫులకావాసము, రాజమహేంద్రవరమొప్పున్ శ్రీకళాభాసమై
తెలుఁగుంభారతికావ్య పుత్రవిహరత్ క్రీడావిలాసంబునై

2

గణించాళుక్యుఁడదే ముహూర్తమున శంకుస్థాపనం జేసెనో
గొనియెన్ గీర్తి నినన్నపార్యగజమా గోదావరీపైద్దరిన్
పరిణుతుల్ వొండెడి రాజమహేంద్రవర విజ్ఞానంపుసంపత్కళా
ఘనపీయూషమరందధారలోలుకన్ గావ్యాళి నేడాంధ్రుఁడా.

3

తెలి ఫేనములఁ గ్రక్కు లలితగంగా ధునుల్
చదలేటిబంగారు చలువలీన
వేఁగి రాజా మరుని విఖ్యాతకథనముల్
పల్లెవారల జాన పదములవఁగ
వినువీథినునుఁగాంతి వెలయునా బొమ్మూరు
వెండికొండయొనాగ విందుసలుప
పారికోటిలింగాలు భూరి పుష్కరతీర
వారిపూరముఁ జిమ్ము తీరు నెనయు
వెలయు కందుకూరి, వడ్డాది, చిలకమర్తి
న్యాయపతిబుధుల్ ధ్రువతారలోయనంగ
సత్కళాసిధి రామరాట్ చంద్రుఁడొప్ప
స్వర్గతుల్యంబు రాజమండ్రి స్వర్ణపురము॥

కవిస్తుతి.

౧

నన్నయకవి మున్ను చిన్ని బిడ్డనుగాంచె
గీర్వాణభాషా మృగేక్షణమును
పాలపాళములలో లాలించి పాలించె
కుండలీంద్రుడు మక్కువలమిగుల
పెంచిపెద్దగఁజేసెఁ బ్రేమతో శ్రీనాథుఁ
డాంధ్రనైషధకావ్య మమరఁజెప్పి
పూతచరిత్రుండు పోతన్న విబుధుండు
సర్వాంగ సౌందర్య సదనఁజేసె
సూరన్న సొన్నారి కోరి తాఁజేసెను
తారహారంబు లింపార మూడు

తగినవరుఁడని యెంచి పితామహుండు
పెండ్లిసల్పెను కృష్ణభూ విభునకిచ్చి
మెట్టినగృహంబునకును దాఁబుట్టినింటి
కిని తెలుఁగుబాస పూఁబోడి కీర్తిదెచ్చె॥

కుకవి.

యతియున్ బ్రాసయు లేక వృత్తనియమాభ్యాసంబు పూజ్యంబు
సతతంబున్ పెనసంప్రదాయములకై స్వచ్ఛందవృత్తాఢ్యమై
మితకావ్యంబుల వ్రాసి హూణవిధులన్ మేలంచుఁ గీర్తించుచున్
యతి కోలెన్ దిరుగాడు కాకవి సమూహంబున్ మదిన్ రోసెదన్॥

తిక్కన.

౧

బాణోచ్ఛిష్టము సర్వమంచు వినెదన్ ప్రాచేతసప్రోక్త గీ
ర్వాణంబంతయుఁ, గావ్యసృష్టి రవణింపన్ నీదు వాఙ్మేఘముల్
పానీయామృతవర్ష ధారకురిసెన్ భాషాప్రపంచాన, నీ
వాణీవైఖరిమించె మాకు తెలుఁగై దుష్య వాచస్పతీ॥

౨

అమరత్వంబును బొందినాడవు కవీంద్రా! నీదు భాషాతతుల్
సుమనోభూషణపుష్పమంజరులుగా శోభిల్లెనాకంబునన్
గములంజిమ్మెడవాది, కప్పురపుపల్కుల్ తెల్గువాగ్గంధముల్
కమనీయామృతగాంగధారలొలుకంగా నీదు వాఙ్మాధురుల్
సమతన్ లోకము లేలుకొమ్మ భరతిన్ స్వర్గీయ రాష్ట్రంబులన్॥

3

నీకావించినసృష్టియున్యలకిలన్ నేర్పింపగా శక్యమే?
నీకావ్యామృతవృష్టి వేదరసమై నిండన్ త్రయఃకోటి గీ
ర్వాకావ్యాంధ్రజగత్తుసర్వముపునీతంబయ్యెఁ దద్ధారలన్
నీకుంజాలిన కావ్యకర్తలిక క్షోణిన్ రారు వేయేండ్లకున్।

౪

భావౌన్నత్యము, పాత్రపోషణ, లసత్ వాగర్థసౌందర్యముల్
తావుల్ క్రేపలఁ జిమ్మశబ్దములు, శుద్ధాంధ్రోక్తులున్ సత్కళా

శ్రీవైచిత్ర్యముఁ బొంగులీనునుడులన్ సృష్టించినమాకైతకే
న్నోవన్నెల్ పచరించి గుల్కితి తెలుంగోక్తుల్ భువిన్ మ్రోగఁగన్

౫

తేనెల్ తేటలువారు దివ్యరుచులుద్దీపింప నీకావ్య మెం
తేనిన్ సంతతమోదవార్ధిఘులఁ బ్రీతిన్ దేలియాడించుఁ; గా
దేనిన్ సాధ్యమె వ్యాసనిర్మితకళాసృష్టిన్ మథించంగ? నీ
వాణీశ్రీలజరామరత్వముఁగనెన్ పాండిత్యతేజోనిధీ॥

౬

ఉన్నారెందరో తెల్గుబిడ్డలు; మహోద్యోగంబునందుండి సం
పన్నప్రక్రియ నేర్పరింపగల ధీమంతుల్ మహాదానులో
యన్నా! తిక్కన! నీదుమూర్తి నిలకన్నారంగ వీక్షింపగన్
వన్నెల్ గ్రక్కెడు నీశిలాప్రతిమనైనన్ వేగ నిర్మింతురో!

కవిత.

౧

కవితాధారకు మేరయున్నదె? వచఃకౌశల్యమే పొంగగా
జవతోఁ గూడిన శబ్దజాలములు తేజంబొప్పఁ గుప్పించు మం
చవులం జిమ్ముచు, హావభావగుణభాసంబై జనామోదమై
చెవికింపౌ మృదుభాష యే కవిత నాసిద్ధంబు సుమ్మా ధరన్॥

౨

రసమాలాలుచరాచరాత్మక మహాస్రష్టృప్రపంచాణువుల్
రసమే ప్రాణము కావ్యకోటికిని సార్వత్రిక భాషాళికిన్
రసహీనంబగు కావ్యమేవిధమునన్ బ్రాయన్ బిసాళించునే?
రసమారాధన సేయనట్టి మనుజుల్ వ్యర్థుల్ విచారింపగన్ ॥

3

కవితారాజుకలంబె మంత్రియు,లసత్ కావ్యాలె సామ్రాజ్యముల్
కవితంజిప్పిలుచారువృత్తిగమన ప్రాతంబె పెన్సేనగా
కవితారాజ్యరమాధురంధరత నేకచ్ఛత్రమిమ్మా వేలు, స
త్కవివైౖ, కాకవియైన కాంగ్రెసు, లోకంబంతయుబ్రంపడన్॥

౪

కవులెవ్వారలునిందు పేదరికపుంగానన్ బ్రవాసించుచున్
నవనీతాత్మక కావ్యకోమలినియే నాగయ్యలోయిచ్చి తా
భువిజీవంబులనిల్పుచుండిరకటా! పూజార్హులౌ నట్టి యా
కవుల జేయుమ చక్రవర్తులుగ యుక్తంబిద్ది ఓ! ఆంధ్రుండా॥

౫

అరిషడ్వర్గము గెల్వనేరక,సదా వ్యామోహచిత్తానసో
గిరముల్ మెక్కుచు,మత్తులై చెలంగుచున్ కేళీవిలాసంబునన్
నరులన్ బీడనసేయుభూరి నృపసంతానంబు తామర్థపుం
తెరువుల్ తెల్వగనిండు! సత్కవులుప్రీతిం జెంద నశ్రాంతమున్॥

మాతృభాష.

హూణుల్ వ్రాసిన గ్రంథజాలముల కైహా! యంచు నెన్నో గతుల్
గానంబుం దగ సేతు వెప్పుడును నిర్మాల్యమ్ము మోదంబుతోఁ
బ్రాణంబుల్ కడ తేరు నాల్కయిగురుం మా తెల్గుకమ్మన్న చో
"బోశీ" యైనను సేయరావు తెలుఁగుంబోత్రంబు పేరెత్తినన్॥

౨

తెలుగున్ మానస మెప్పుడన్యగతులన్ దాక్ష్యంబుత్గన్ వెసన్
అలుకన్ సెందెద రేలకో తెలుఁగు పేరన్నన్ సదా సోదరుల్
తెలుఁగుం దేశముపుట్టువై తెలుఁగుమాతృస్తన్యముల్ ద్రావుచుం
దొలఁగం జేయుమ భావదాస్యమును హా! దోషంబు సుమ్మాంధ్రు

3

పెరజాతీయవిలాససంపదల కువ్విళ్లూరి యశ్రాంతమున్
పెరభాషానవసంప్రదాయముల నన్వేషించుచున్ స్వీయవి
ద్యారవంతైనను వేరకుండ భువిలోఁ దంభోక్తులన్ బల్కు సో
దరబృందంబులకేమి తెల్పెదవా! మాతల్లి! త్రిలింగేశ్వరీ॥

౪

ఆంధ్రం బంచెపుఁడాంధ్రరాష్ట్రమనుచుం ఆర్భాటముల్ సేతువో
ఆంధ్రా! డెందము దంభసంభరితమై యాశించు నుద్యోగముం
ఆంధ్రంబన్న నెరుంగ నేరవిల పూజ్యం బాంధ్రసాహిత్యముం
ఆంధ్రుల్ చూడ త్రికోటియూఁ జరితముం గైసేయుము వ్వారికిన్

౫

తెలుఁగగ్గమె నరించె సోదరవచో ధిక్కారముల్ సైపను
జ్వలనశ్రీ శారదరాత్రి చంద్రికలహాసంబాడు సత్కావ్యమం
జులడిండీర పటీరరత్నరుచులన్ శోభించియాంధ్రావళిన్
జ్వలితానందరసాబ్ధిఁ దేలికలనూచన్ లేదె యొక్కప్పుడున్.

౬

సర్వజ్ఞత్వమునాఁ నవోయితుమతీ! సంసర్గకర్మంబునన్
సర్వంబాగ్గమి దేవ్రుఁడంచుమదినిన్ శాసించుభావంబునీ
పూర్వుల్ విన్నను పాఠముల విసునరా! భూమధ్యమున్
గుర్రింగరా!
దుర్వారక్రీడనన్నయాదికవులీ దోషబు సైరింతురా?

౭

నీభాషంగలజగ్గునిగ్గులును, నన్నెల్ గ్రక్కుశబ్దేందిరల్
నీభాషంగలతీరుతీయములు' పో నీచూపు మొందేనిమా
సౌభాగ్యంబులనడ్డగింపగల భాషాచారురమ్యత్వముల్;
'మాభాగం' చువచింపడా!'' బ్రవును 'సంభావించిభాషారుచుల్

౮

నానార్థాత్మకపద్యగద్యములు విన్నాణించువ్యంగ్యంబులున్
నానాబంధురభావసౌరభ భరాంచత్ చిత్రబంధంబులున్
నానాశయ్యలు, పాకముల్, కళలు, నానాశ్లేషనై చిత్ర్యముల్
నానాలంకరణైకకావ్యగుణ సౌందర్యంబుహాసింపుమా॥

౯

ఈభాషవాఁడెగా! శోభించెవంగల
శివరాముఁడు "జగత్ప్రసిద్ధసమితి"
ఈభాషవాఁడె! మహీసుర "దండిభట్"
మన్ననల్ బడసె శార్మణ్యమునను
ఈభాషలోనుండు నింపుసొంపులఁగుల్కు
పాశ్చాత్యులకు నేర్పెఁ 'బ్రవును' తొల్లి
ఈభాషలోఁబుట్టి యినతేజుఁడై వెల్గు
మన 'సర్వేపలి' జగన్మాన్యుఁడయ్యె
నన్నపార్య, తిక్కనవిభుల్ కన్నభాష
నాశముండదీభాష కేనాఁడుజగతి
లొంగదీభాష పెరవారి పొంగులకును
ఎన్నియుప్పెనల్ వచ్చిన నన్ని సమయు!

౧౦

ఉరుదూభాషమనింటియాఁడబడుచా! యుద్యోగసద్యోగముల్
చిరకాలార్జన, పెన్నిధానమట తా? షేక్స్పియరుల్ మిల్టనుల్
సురలోకంబునుడిగ్గు దేవగణమా? శోధింప వాంధ్రప్రభల్
సరదాకై నను నేర్వఁగాఁదగవ! గీర్వాణాంధ్రశబ్దంబులన్
మరిదౌర్భాగ్యముఁగాక యేమిటిది, శుంభద్దంభ ఆంధ్రాగ్రజా!

ఆంధ్ర స్మృతి.

నవ్యాంధ్రము.

౧

నతలోకుండగు కింకవీంద్రగజపంచాస్యుండు, కావ్యాటవీ
క్షితిగర్జింపనడంగెఁగాక విశులక్ష్వేళారవంబుల్ మునున్
ధృతినవ్యాంధ్రపు సాహితీగగనవీథిన్ జంద్రికాక్షీరముల్
పితికెన్ సత్కవిహంసభావతరఁగల్ చెన్నొంద శ్రీఆంధ్రుఁడా।

౨

వ్యవహారాంధ్రమె కావ్యభాషయని సంభావించి పాఠంబులన్
దివిటీలట్టులఁజూపెఁబూర్వకవులౌ తిక్కన్న పోతన్నలన్
సవరింపదగు నాంధ్రమున్ 'గిడుగు' బిక్షన్ బెట్టె వేయేళ్లకున్
భువిజీవళికిమూర్ఛ. వృద్ధియెసుమీ. మూలంబుసుమ్మాంధ్రుఁడా

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.

౧

'విజయాఖ్యం'బౌను పట్ణముఁ గనకఁడా వేంచేసె నేమూలకో
సుజనామోదముగాంచెనో? నగరి వాక్శోభఁ విలోకించిరో?
ప్రజకుఁ సౌఖ్యమె? రాయలాంధ్రులకు నేమార్గంబులంజూపిరో?
ధ్వజనీకాంతులమన్ననల్ సతములే? ధర్మంబుఁ బాటింపరా।

౨

ఉరుప్రజ్ఞాన్వితకట్టమంచిబుధుఁడో హో, విశ్వవిద్యాలయం
బిరుపార్శ్వంబులనుండియో చెప్పుఁడు రానీ కుండఁగా పాడెదుఁ
కరుణన్ వర్ధిలుచుండె మొక్కుఁయయి, వృక్షంబై, ద్విజావాసమై
నెరసుల్ లేకనుపోవు నెందయిన క్షోణిఁ మర్త్యులెవ్వారికిన్।

3

అల వైశాఖపురంబులో, నగరిలో, నామిట్టపల్లంబులఁ
గలవారందరుఁ జేరినల్గురకుహా కొ్రు విశ్వవిద్యాలయో
జ్వలశాలల్ నిలపెట్టుటఁ వినిన నాసల్ జాఱు నెవ్వారికిఁ
విలపించెఁ మనతెల్గుతల్లిపుఁడు. మార్పింపంగనో ఆంధ్రుడా॥

౪

ప్రతిభావంతులు, శేముషీవిభవసంపన్నుల్ త్రిలింగాత్మజుల్
వెతలంగుందుచునూరకుండిరిల నువ్విళ్లూరుచుఁ నిల్చియో
గతియుఁ గానక నాంధ్రరాష్ట్రకలనాకాంక్షాత్ములైయింతయుం
ధతమ బాంధ్రిల కేలకోఁ గలిగెఁ బెద్దమ్మా! దరిద్రేశ్వరీ।

ఆంధ్ర రాష్ట్రము.

౧

కాంగ్రెసువారైనఁ గరుణయొకింతయు లేక
"ఆంధ్రరాష్ట్రం"బన్న నసలు వినరు
గాంధిదేవుం డైనఁ గాసంత బలుకడు
కార్యభారమదేమొ! కసరుకొనును
పరపీడనము సుంత భరియింపగా రాని
'జవహరుం'డి సుమంత సరకుఁగొనడు
"ఆంధ్రభోజుం డై"న ఆపీఠికాపురీ
తాన్మజాని సైత మాజాడపోడు
తమిళసోదరులెంతేనిఁ దఱుము చుండ
ఎటులగడియింతువో "ఆంధ్ర" యింకమీఁద?
జీర్ణశిల్పంబులనుజూచి శిరమువంచి
ముగ్ధభావంబు వహియించి మోహపడుట
తప్ప, నీకేది బ్రతుకు? భూతలమునందు!

౨

తమిళాధిక్యత యెక్కువౌటమానకుండ దంత్రింబు హెచ్చాయె. నా
తమిళుల్ లేని 'డిపార్టుమెంటు' కసలే స్థానంబు లేదీయిలన్
భ్రమయేగాని తెలుంగుభూమి కెప్పుడైనన్ పాలనావర్గమై
"తమిళుండుండిన" నాంధ్రరాష్ట్రమునకున్ దావున్నదే! ఆం!

కాలము.

౧

కాలము మారుచుండు, కలకాలము నొక్కవిధాననుండఁగాఁ
జాలదటన్నఁ బ్రాఁబలుకు సార్థకు నా మదినిల్చి విస్మయా
భీలతఁదోఁచె; వెండియును వీరయు గోదయు సాంద్రచంద్రికో
న్మీలన మంజు రేఖలలమిన్ననఁ గాంచగనూఁజడిల్లితిన్

౨

కాలంబా! వెస నెంత వానినయినన్ గర్గోలుగావించుచున్
మేలంబాడెదవీవు మానవుని గంభీరైకధీయుక్తితోన్
ఆలంబందున జేయుఁడైన నృపహార్యక్షుండు శార్మణ్యభూ
పాలుం డెంతలో నేగతిన్ జనెఁ మునున్ భావింపన బ్రింబగున్

3

చని రా రెందరొ రాజులిప్పటికి, రాజ్యంబుల్ గతంబయ్యె, స
జ్జనులౌ పూరుషు లెందరిప్పటి కదృశ్యంబైరి నీభూమి, స
న్మునిసంఘంబులయాశ్రమంబులెస గన్ బూజ్యంబులై, యట్టులే
మనలన్ వీడెడిఁ దెల్లుతల్లి వినుగో! మాంద్యంబో! యే హేతువో!

౪

గతియించెన్ భువిపూజ్యులైన నృపవర్గంబుల్ యశఃకాములై
గతియించెన్ మరి కాకతీప్రభువరుల్ కాలప్రవాహంబునన్
స్థితకీర్తిన్ గని బాసె తిమ్మరుసుమంత్రిత్వంబునన్ గ్రాలుచున్
బుత వాక్యయ్య యుధిష్ఠురుండు జనెనా బుధాళి వీక్షింపగన్
బ్రతుకేదుర్లభమయ్యె నవ్యప్రభు సామ్రాజ్యాల వేయేటికిన్

౫

ఎన్నో రాష్ట్రములారేనీసరికి, నింకెన్నో గతుల్ దప్పె; ను
త్పన్నంబౌ యెనునూఱ్న రాజ్యములు నిస్తంద్రోరువైశాల్యతన్
మిన్నన్ మన్ననుగానకుండ గరిమన్ మేల్కొగ్రి, ఖద్యోద్యుతిన్
అన్నా! లేదుర కాలవాహినికి నిత్యంబెప్డు నిద్ధాత్రిలోన్

౬

కాలంబెంతయుఁ జంచలంబు, మరియేకాలం బౌకేరీతిగా
పాలింబుచ్చుటలందరానిఫలముల్ వ్యాధుల్ జరామృత్యు వే
వేళన్ దోడగు వచ్చునీడవలె పృథ్విన్ భాగ్యమా పాతమా
మేలుంగూర్పుమ ప్రేమశాంతిగుణముల్ మేళంబుగావించుచున్

౭

శ్రుతిసంమోదయ మెప్పుడౌనుమరలన్ శోభాయమానంబుగా
స్మృతికారల్ వెలుగొందు నెప్పుడు ప్రశస్తిన్ జంద్రికల్ చల్లుచున్
గతులన్ దప్పక, దిక్కులందెపుడు ప్రఖ్యాతాంధ్రవిజ్ఞానమా
రుతముల్ వీచుసుగంధబంధురమహా రోదోంతరాళంబులన్

౮

లేరే రాజులు వర్తమానమున వారేమీ మదిన్ దాల్చరో!
సారాచారము లేమియున్నరుగరో! చార్వాకమున్ ద్రోలరో?
చోరానీకము నెల్లఁ జక్కడచరో? శోభన్ బ్రసాదించరో?
వారేరీతిని 'నాంధ్రరాష్ట్ర' గణన వ్యాపారమున్ 'బూనరో'
క్రూరారాతిచయంబుఁ ద్రోలరో? వెసన్ గూర్పఁగఁగల్యాణ
ముల్

బహర్ఝల్లి

౧

కాకతీయాంధ్రుల క్షాత్రంబు చెరలాట
విహరించి వెలిగెనీ బహారుఝల్లి
బౌద్ధధర్మరహస్య భాష్యసిద్ధాంతముల్
ప్రభవించెనీభూమిఁ బహారుఝల్లి!
నారసింగప్రావు కోరికంబు లెత్తెఁ
బసుల బాధలమాన్పెఁ బహారుఝల్లి
నానాశకుంతసంతానంబు స్వేచ్ఛమై
వసియించునీధాత్రిఁ బహారుఝల్లి

సకలసామంత క్షత్రియ నికరమొప్పుఁడు
లక్ష్మిఁదులతూగు చుందురీ రాజ్యమందు
అందములమల్లి, నిత్యకల్యాణవల్లి
ఝల్లులన్నిటిలోన వజ్రాలతల్లి
భాగ్యవల్లులఁ గొమరొప్పెఁ బహారుఝల్లి.

గణపవరపు కోటదిబ్బ.

౧

ఏ రారాజులు పూజసల్పిరొకొ ఆ హేరంబునీదిబ్బపైన్!;
ఏ రాణుల్ పవళించియుండిరొకొ మున్నీ ధాత్రి హర్మ్యంబులన్
ఏ రాకన్నెలు శీర్షమందిడిరొ మున్నీ గర్భమాణిక్యముల్!
ఆర జన్మ్యాల నెత్తుర్కండలిటవమ్మై కాక చల్లారెనా!

౨

శ్రీకాకత్యనృపాలసింహములు మున్ గ్రీడించు రంగంబులన్
తోకల్ వీఁగెడు గ్రామసింగములు హద్దుల్ లేక 'బౌబౌ' యనున్
పౌరిన్ నేర్చిన వెల్గు దుర్భరపు రుప్పుల్ దాటి దుర్గంధముల్
రాకన్ మానవుపో! విరించికృతి దుర్వారంపు దుష్కాలముల్.

3

ఏ రామల్, నవమల్లికాసుమములందీయంగ ముత్తైదువుల్ ;
గారాబంబున నాణిముత్తెపుసరుల్ లాజల్ పరివర్షించిరో!
ఆ రాగంబసలస్తమించెను గదన్నా ; దిబ్బవాకిళ్లలో
తారాడెంగద పచ్చిమొండిచెదలున్ ; ధ్వాంతంబు తీండ్రించెడున్

౪

అదిగోఁ జూడుము! కాపుకన్నియలు వర్షాంతంబునన్ దిబ్బపై
ముదమొప్పారెడు లేఁతసవ్వోలయ కెంపుల్ జారుక్రొంజేతులన్
వెదుకన్ సాగిరి రత్నపుంజములకై పీఠాద్యుతుల్ గ్రమ్మఁగా ;
ముదిచేఁజిక్కిన గొప్పవారికలుముల్ మోదానహంబేయుఁగున్

కూచిపూడి.

౧

శివునృత్యంబును ధిక్కరించుచును, గజ్జెల్ మ్రోఁత మ్రోయుఁ
సదా;
పవలుఁ రేయియు నాట్య 'దిందిమ' లుసంవాసించుఁ గూచిపూడిస
ద్భువి; నేప్రౌఢను నాట్యసుందరికళాస్ఫూర్తిన్ గుబాళించెడుఁ
అవురా! యంచును, లెస్స! యంచును నువాహ్వానించునో యాంధ్రిఁ॥

౨

చివురించున్ వడలా మజ్జొంపమయియున్ ; శ్రీమించి హేమించు, ని
ర్భవనంబైనను రాగవల్లరుల నువ్యాపించుఁ దాళంబులన్;
శివమెత్తున్ రసపూరితంబగుచు నిర్జీవాళి యైనన్ వెసన్;
రవిబింబంబు ప్రతాపమున్ సడలునా గ్రామంపు నాట్యార్భటిన్

3

పారిజాతాజితిమందహాసకలనా మోహప్రభాఢోలికా
పరిచేలాంచితలాస్యభంగిమలతో వాసించుఁ గూచిపూడినిన్
మఱవంబోకుమ నెన్నడైన యెడదన్ బ్రాల్మాలి, ఓ! ఆంధ్రుఁడా!
పరదేశీయులు, నాగరీకులగు నా పాశ్చాత్యగాణ్మండలిన్
పరిహాసంబుల సేయుగాదె నటనా ప్రాగల్భ్యమింపారగన్

౪

మోహోత్తుంగతరంగసంగతము, శంభుప్రీతనృత్యంబునన్;
ఊహాగానసుపానమత్తజన భావోద్రేకసంభూతమున్;

శ్రీహర దిగ్విజయద్ధునీగమన సందీప్తస్వరప్రక్రియో
త్సాహ ప్రేరితసత్యపాత్రవిలసత్ సంగీతసాహిత్యముల్
కూహూమంజుల మాధురీప్లుతము, మాకూచ్ఛ్వాడి 'శాఙ్గో
తముల్'

౫

ఏ దేశంబునఁ గానమీహరువు, మునీన్ద్రహస్తవిన్యాసమీ
పాదద్వంద్వవిలాసచాతురియు, నాహార్యైకశృంగారముల్
నాదాన్నృత్యసముజ్జ్వలంబగు మహానాట్యోద్ధతిన్ జూడ ప్రా
చీదిక్సుందరి సేయునోము ఫలమా; చిత్రింబు యూహింపుమా.

౬

ఉదయాంశంకరుఁడంతనర్తకుఁడు, తానుత్సాహమే పారగా
హృదయాహ్లాదవిలాసదోలికల హాయిన్ జెందిముగ్ధాత్ముఁడౌ;
ముదమొప్పారెడు స్వాదుగీతకలితా ప్రోద్యన్మహానృత్యమా
త్రిదసుల్ సైతము మెచ్చిరన్న తరమా? లెక్కింపమర్త్యాళికిన్

హంపి - విజయ నగరము.

౧

"మందారమకరంద మాధుర్యముల"జుట్టు
సత్కవిరోలంబ సంభ్రమంబు
గగన భాగమునంటు కలధౌత, గాంగేయ
జృంభిత సౌధాళి డంబరంబు
భటయూధ, రథచక్ర భయదశుండాదండ
ఘీంకార, హయహేష సంకులంబు
ప్రాగ్దేశ, పాశ్చాత్య పరమహంసాచార్య
తీర్థసంవాసప్రోద్దీపితంబు
ప్రకృతిలావణ్యలాస్య ప్రభాసితంబు
"భువనవిజయాఖ్య" దర్పపరిపూరితంబు
భూరిగేహంబు, శ్రీజగన్మోహనంబు
"విజయనగరంబు" పగరకుభీకరంబు.

౨

ఏవంకఁజూచిన నిందిరామందిర
చందనగంధుల సరసగోష్ఠి
ఏతట్టుగనిన వాక్ స్వాతంత్ర్యమేపారు,
భూసురప్రకరసంబోధనములు

ఏవైపు పుఁబరికింపఁ గేవలముగ్ధలౌ
పుష్పలావికల సమ్మోహగోష్ఠి
ఏవీథి కేగిన నావంతఁ తీరని
రత్నవర్తకుల బేరముల మురుపు
ఎచటఁజూచిన "కృష్ణ" శబ్దేతిహాస
వీరగాథలు రోదసింబోరుఁ గొలుపఁ
బరగుఁ బ్రాచీన శాంగన భర్మ్యశాల
విజయనగరంబు శుభముల విలసనంబు.

3

సురుచిరమాణిక్య శోభలఁదొలుదీవి
పద్మరాగైక సంపద్విభూతి
సరిలేని తెలిముత్తె సరులకరాటంబు
నానావిధారామ నందనంబు
శోభిత సౌందర్య వైభవోపేతంబు
భాగ్యలక్ష్మి నిఁజమ్ము పట్టుఁగొమ్మ
శాంతనీరగభీర సరసులకావాల
మంజులసద్విజకోటి కానరణము
కుడ్య, కుట్టిమ, తోరణ, గోపురంబు
మంగళాలయ, మయసభామంటపంబు

సప్తప్రాకారములమధ్య స్వర్ణపురము
విజయనగరంబు కల్యాణవిలసితంబు

౪

పారిజాతసుమాళి భూరిమాధురులొల్క
సత్కళారంగముల్ శాలలొకట!
మహితకాంచన మణిమయ వేదికలఁగ్రాలు
సౌధసంభృతమహావీథులొకట!
పద్మరాగోపల ప్రాకారరుచులచే
వఱలెడురాజ మందిరములొకట
రమణీయసౌవర్ణ, రత్నభాండారముల్
రవణిల్లుకొలువు కూటంబులొకట!
లలితపీఠానదళవాయి కొలువుఁదీర
వంది, మాగధ, తూర్య కైవారములును
ఛత్రి, చామర, వేత్ర హస్తాళి వెలయు
విజయనగరంబు వైభవ విలసితంబు.

౫

గుండెల్ నీరగు, మేనుచాలవడఁకున్ క్షోభించుఁజిత్తంబు, హా!
గండూషీకృతభోగభాగ్యములతోఁ గన్పట్టునావాంఛినిన్
జెండాడంగను శత్రుసేనలకు నాజిన్ జేతులెట్లాడెనో!
భండారంబునఁగొల్లఁగొట్టిన సిరుల్ భావింపనో ఆంధ్రుఁడా.

ఆంధ్ర స్మృతి.

కృష్ణరాయలు.

౧

ఏనారోజులఁ బుట్టియుండినను నీకేమీ శ్రమంబించుకన్
గానీకుండను దేశరక్షణకునై గావింపనాయుద్ధముల్?
పాళింబోల్లకడాలుఁ గత్తిఁ గొని వీరారాతులన్ దున్మనా!
పోనా! నీవగు వీరభోజ్యమగు భూముల్ శ్రీలు కృష్ణప్రభూ.

౨

ఆనీతిన్ స్మరుసయ్యెఁ గాని రిపుసంహారంబుఁ గావించుచోన్
నేనామంత్రిసుతుండనూ! వలదుసందేహంబులోకజ్ఞుఁడన్
నానాసభ్యతలందడంగుఘున విజ్ఞానంబుఁ శోధించితిన్
వాణీలబ్ధవరప్రసాదకవితా భండారమందుంచినీ
న్నేనారాచముఁ గంటకుండగననా, హే! కృష్ణరాయాధిపా.

3

ఈకాలంబునఁ దిర్గిపుట్టెదవునా కే విరాళో అంతంచు నే
నీకారుణ్యమహాహృదయంబునకునై నిర్వేదనల్ వొందుచున్
సాకల్యంబుగ వేచియుంటినహముల్ సంధ్యా, నిశా వేళలన్
వీకన్ భూమిమనీషివై వెడలు ముత్స్వాన్ సత్కవిప్రీతిమైన్

౪

ఘటానాదము మ్రోగదా! దెసలఁ జుక్కల్ గాంతిఁ బెల్లుబ్బవా,
వింటన్ వేగఁ బ్రసూనకాండమమరుల్ మేలంచు వర్షింపరా!

వంటన్ బాడినిఁ దెల్గువారలిక సౌభాగ్యంబులన్ మున్గరా!
కంటన్ గాంచునదృష్టముండినను నీకల్యాణకల్యాకృతిన్

౫

ఏమో! వ్రాయఁగలాఁడనంచుఁ గలమున్ జృంభింపనుత్సాహినై
మోమాటంబునొ, చిత్తభీతినొ? కడున్ ముగ్ధుండనైతిన్ 'మహో
ద్దాముండౌ' భవదీయవీరరసగాథల్ వ్రాయశక్యంబొకో?
ప్రామాణ్యాకృతిగా వెసీవు కదనవ్యాపారపారీణతన్.

౬

యవనారాతిజయోద్ధతిన్ దెలుఁగు మాన్యంబెల్లబీడౌట, స
త్కవులౌ పెద్దన, సూరనాదిబుధులే కానన్ బ్రవాసించిరో?
రవణాభ్యున్నతి మ్రోగునీవిజయ ఘంటారావమేమయ్యెనో?
నవలావణ్యమనోజ్ఞలౌ యనుఘఁగాంతల్ వోయిరెవ్వోటకో?
భవునక్షీణకృపావిహీనతను విభ్రాంతిన్ మనెంగు దెసన్

౭

సకలక్షోణిధవార్చితాంఘ్రియుగ శశ్వద్వైభవోపేతమై
ప్రకటేందుస్ఫుటచారుచంద్రికల మేలంబాడునీమూర్తికిన్
అకటా! యెంతటిదుష్టకాలమొదవెన్ హా! దేశదౌర్భాగ్యమో
వికలత్వంబుఘటిల్లెనో విధికినా వేళన్ మతిభ్రష్టతన్

౮

దేదీప్యంబగుఁ దివ్యకాంతిసొగసుద్దీపింపనీదేహమా
పాదాంతము వీరరక్తము స్రవింపన్ గ్రూరశాతాసి, ము

న్నాదోర్దండపుళింద. బర్బర, కళింగవ్రాతముల్ చెండుచున్
వాదాక్రాంతము సేయవే! సమరతైక్ష్ణంబొప్పఁ గృష్ణప్రభూ

౯

రిపుసంహారకరీయంబు! ధీవిభవమా! శృంగారవాల్లభ్యమా!
స్వపరీపాలనసూత్రనిర్ణయములా! సాహిత్యవ్యాసంగమా!
జపహోమాధికమా! కళానిరతియా! సారస్వతారాధనా!
తపసుల్ మెచ్చఁగ నందఁగాలితివి మున్ ధర్మంబుఁగాపాడఁగన్
నృపతీ! రత్నములందు మేటివగు నిన్ నేర్వంగ శక్యంబొకో?

౧౦

"నావిష్ణుఃపృథివీపతి" శ్రుతివతినాన్ జ్ఞానుల్ ప్రశంసింపగా
నావాక్యార్థము కృతీయంబ నెడి యూహన్ గల్గియున్నాఁడమున్
నీవిన్నాణము, నీదుశీవగుణ? క్షోణిన్ మర్త్యులెవ్వారికిన్
నీవాల్లభ్యము దైవచోదనమగున్ నిక్కంబు కృష్ణప్రభూ.

౧౧

విహరించెన్ దెలుఁగంబతా మిగుల శ్రీవిన్ నీదు వక్షస్థలిన్
రహిన్ నీదివ్యకృపాప్రవృద్ధఘనధారా టోళివోలెన్ మహా
మహులై మల్లన, రామకృష్ణులొకచెంపన్ నిన్నుఁగీర్తింప భూ
వహనంబున్ దలఁదాల్చి గెల్చితివి శోభన్ గృష్ణరాయాధిపా.

౧౨

కలయేమో! చిరవైభవాస్తమయ దుఃఖాక్రాంతకీలాళియో?

విలయాభీలకృశానుతప్తహృదయోద్విభ్రాంతచిత్తంబొకో?
నలినీసంభవుమాయయో? ప్రకృతివిన్యాసంబొ? వేరేమొ? చం
చలమయ్యెన్ మృగతృష్ణవోలె భవదైశ్వర్యంబు కృష్ణప్రభూ!

౧౩

విలసింపన్ జనిరేమి? విక్రమసరిద్వేలాపరీతోరుభూ
నలయంబున్నరచేతనిల్పితి మహావాల్లభ్యసంపత్తిఁజేన్
విలసత్కీర్తినిబొందినాఁడవనఘా! విశ్వంబు జేఁబెట్టఁగా!
తెలుఁగున్ వారికినీఋణంబులవమున్ దీర్పంగశక్యంబొకో?

౧౪

కలకాలంబొకరీతిగాజరుగదే తన్మాభర్తకున్ ధాత్రిలోన్
కలుముల్ లేములు శాశ్వతంబె భువి! మృత్యాయంబనాపాయమే!
తెలుఁగుంజవ్వనపుం మిటారిగులికెన్ దివ్యప్రభన్ నీసభా
స్థలి నేప్రొద్దును పచ్చపచ్చగను రచ్చన్ గజ్జెమ్రోయించుచున్,

౧౫

కర్ణాటుండవొ? ఆంధ్రభోజుఁడవొ? నిక్కంబెద్దియో గాని యా
కర్ణింపంబనియేమి? మా తెలుఁగుబంగారంబయెన్ నీకృపా
పూర్ణస్ఫూర్తివికాసముంగలిగి యీ భూమండలిందొల్లి, మా
వర్ణంబుల్ భవదీయదివ్యకళలై భాసిల్లెఁగృష్ణప్రభూ.

౧౬

ధంకాఁగొట్టుచుఁ జాటలేదె ప్రభు! మాధ్యధ్వాంతసిద్ధాంతముల్

బింకంబుల్ మరిచేఁతగాని నుడులుర్విన్ దోఁచి మా తెల్గు సత్
పంకేజాక్షి యెలెస్సయంచు సభలన్ బ్రామాణ్యభాషాతతిన్ ;
శంకన్ దీర్చితివౌఁ గృపాదిధరలో సారస్వత ప్రీతిమైన్ ;
ఝుంకారంబునఁ బల్కుచుంటిమిసభాస్థానంబులన్ నిచ్చలున్.

౧౭

అష్టైశ్వర్యవిలాసభాస! నృపహర్యక్షుండ! మున్నీగదన్
ముష్టాముష్టిగడంగి శాత్రవశిరంబుల్ వ్రయ్యలంజేయు ను
త్కృష్టుండంచుఁ దెలుంగువారలు నినున్ గీర్తించు ధర్మంబొగిన్
భ్రష్టంబయ్యెఁగ నేఁడు, కాలగతులన్ వారింపసాధ్యంబొకో?

౧౮

చలితాంభోధిపరీతభూవలయ శశ్వత్కీర్తిచంద్రుండ, ని
శ్చలప్రజ్ఞుండవునై మహీతలమొకేఛత్రంబుగా నేల మా
తెలుఁగుందేశము ధన్యజీవియయి ముక్తిం జెందెనొకృష్ణమ్మడిన్
గలుముల్ కావడికుండలంచు విన నిక్కంబద్దియూహింపగన్.

౧౯

విధి తానంతటి క్రూరచిత్తుఁడొకో! నా విష్ణ్వంశసంభూతు, సు
ప్రథితాంధ్రేశ్వరు మొగ్గలోఁ దునిమె, నిర్దాక్షిణ్యవృత్తిన్ మహా
వ్యథలన్ గుందెడి నాంధ్రులిప్పటికి నైశ్వర్యంబు క్షీణింపగన్
సుధలన్ జిల్కెడిఁ దెల్గువాణి నిక నే సూరుల్ ప్రశంసింతురో!

౨౦

క్షణభంగురంబై, యశాశ్వతంబైన, నీ
యస్థిపంజరమె సూ యాహుతయ్యె
నాఁ వాడపతి, శకందరనుత, భవదీయ
భౌతికదేహంబె భగ్నమయ్యె
అఖిలాంధ్రకోటిక్షుధార్తిఁ దీర్చిననీదు
మృదుతరహస్తమే మృత్తికయ్యె
అష్టదిగ్గజసమాభ్యర్చితచరిత. నీ
సుందరరూపంబె సొబగుఁజెడియె
తేజుడిగ్గెనె నీకీర్తిదీపకళుకు?
మెఱయదే? మా త్రికోట్యాంధ్ర మేదినిపయిఁ
దేనెలొల్కెడు విష్ణుచిత్తీయమందు
ఔర! మృతజావి వౌదు దర్పాంధ్రకృష్ణ!

సర్ విజయం.

౧

జీర్ణాంధ్రసామ్రాజ్య స్వర్ణకాంతులపునః
పరిభవింపఁ జేసెడు భానుఁ డెవఁడు?
అఖిల వేలాపరీతావని, క్రికెటునఁ
బోరాఁడి గెలిచిన వీరుఁ డెవఁడు?
ఆగర్భశ్రీమంతుఁడై బుట్టి, ప్రౌఢిల్ల
నిజ దేశ సేవల నెమకు నెవఁడు?
సకలభూపతులందు శాస్త్రంబు మెఱసిన
పూసపాట్కుల మేరు పూసెవండు?

అట్టివిజయ రాజకుమార! ఆంధ్రభూప!
కరుడుగట్టిన శౌర్యాగ్ని కణములుబక
సమయమయ్యెను, బహుళాంధ్రజనముప్రీతి
సేనలుంజల్లుచున్నారు, శీఘ్రగతిని
ఉద్ధరించుమ ఖండితాంధ్రోత్సవంబు.

౨

రఘునాథుండుదయింపషోడశకళల్ రంజిల్లెతంజాపురిన్
సుఘనుండౌ నరసింహకృష్ణకలిమిన్ శోభించెనాహంపి, మా
యఘముల్ బాపిసముద్ధరించుటకుఁ బుణ్యాంభోధివీ వేయనన్
రఘురాముంబలె బ్రోవుమయ్య, విజయా, రారాజవై నీప్రజన్!

౩

సకలాశావృత దేశమెల్ల నెమకన్ క్ష్మాపాలవర్గంబులో
నొకఁడైనన్ సరిరాక పోయెడి భవద్వ్యూహంబులన్ యుక్తుల

అకలంకంబగు దేశభక్తి జనిత వ్యాపారమేపారగా
నికరంబైన తెలుఁగుబిడ్డవుసుమీ నీకున్ జోహారుల్ ప్రభూ!

రాధాకృష్ణ.

౧

ప్రాచీనార్యులభూరిధీవిభవమర్వాచీన విజ్ఞానముఁ
వాచస్పత్యజగీషప్రాగుపనిషత్ వాగర్థపీయూషమున్
దాచన్ రాకను వేంగిభూస్థలిని, రాధాకృష్ణభూమీజమై
తేచెన్; ఫుల్లప్రసూనసంపదలు ధాత్రిన్ జిమ్మె నెత్తావులఁ;
గాంచెఁ శాఖలభవ్యదివ్యఫలముల్ కందోయుపర్వంబుగాఁ
బ్రోచెఁ రండిక; ఆరగించుడలయాంధ్రుల్ నిర్జరప్రాప్తికై!

౨

పలుచనిమైఁదీగె బాగైనరూపంబు
విశ్వమోహనతను వెలయువాఁడు
వినయసౌశీల్యాది గుణములపుంజంబు
వాగ్వినాలుకన్ వఱలువాఁడు
ఖండఖండాంతర పండితమండలా
ఖండతేజఃకీర్తి మండితుండు
ప్రాక్పశ్చిమాఖ్య విశ్వంభరావలయను
ప్రౌఢవిజ్ఞాన సంపద్ధురుండు

ఉపనిషత్తులసారంబు నుమిసినాఁడు
ఏడుదీవులగంధంబు లీనినాఁడు
బ్రహ్మవిద్యనుసీమలోఁ బంచినాఁడు
చనవుగలవాఁడు. సత్వ తేజంబువాఁడు
కులము. దర్పంబు. గలిగిన తెలుఁగువాఁడు!

3

తోరం బైనయఖండితాంధ్రమహీసంతుష్టాంతరంగంబు లిం
పారన్ మంగళ కాహళధ్వనుల నిర్నాలాపముల్ చేసెడిన్
భారంబంచుఁదలంచకీవు జననీభాగ్యంబుజృంభింపగా
వారింజూపుమధన్యులాంధ్రులకు సత్యంబైనమార్గంబులన్।

టంగుటూరి.

౧

సర్వస్వంబునుగోలుపోతివహహా! 'స్వారాజ్య' సంపాదనన్
దుర్వారోద్యమయజ్ఞగుండమున బుద్ధున్ వోలె;బిత్మార్థివై
యుర్విన్ మెట్టితివెండనీడనకనీవో! ఆంధ్రసత్కేసరీ
గర్వస్ఫూర్తి వెలుంగునిచ్చలు తెలంగాణంబునీమూర్తికై

౨

ఆపాదశీర్షప్రత్యణువు భాగమునందు
స్వచ్ఛాంధ్రరక్తంబు జాలువాఱ

పలుకుఁబల్కునఁ దెల్గుఁ బ్రాగల్భ్యములరొదల్
నిగమనాదములట్లు నివ్వటిల్ల
ప్రళయబాంబునుగూడఁ బరిహాసమును సేయు
గుండెధైర్యము మేను నిండఁబొంగ
భ్రష్టాంధ్రసామ్రాజ్య భావిభాగ్యోదయ
దినకరత్వంబు మూర్తీభవింప
గుహనువెడలెడుసింగంపు గోఁటువాఁడు
కపటమెఱుఁగఁడు; కల్లలన్ గైకొనండు
'తమిళుఁడై' యనువాని తాతయినఁగాని
చీరికిఁగొనఁడు మనటంగుటూరి బుధుఁడు.

3

సతికిం జెప్పఁడు, సోదరావళినిఁ బీసంబైనఁ బేర్కొఁడు, స
త్సుతులన్ జేరఁడు గవ్వకైన, మఱిమిత్రుల్ సైతమీక్షింపఁడే
గతి నైనన్ నిజదేశదాస్యలయసత్కైంకర్యసంరంభుఁడై
యతివోలెన్ జరియించుమాతృచరణధ్యానైకలోలాత్ముఁడై

4

ఘుతుకంబుం దెడి నిమ్మనంబు, భరతక్షోణీమహామాతకున్
వెతలందీర్పగజాలుస్వర్ణఘుటికల్ వేంచేసెనా! మంత్రివై
అతులప్రాభవవంశధీవిభవమాహారించి చాణక్యువై!
ధృతిస్వారాజ్యశుభాక్షతల్ చిలుకుమాంధ్రీగర్భముల్ పండగన్

ఆంధ్ర స్మృతి.

బాపిబావ.

కవటాకృతఁ బసమించుశోభలు, నవాఘ్రాతైక సౌరభ్యముల్
కవిగానోజ్జ్వలపుష్పపుఞ్జ లసదాంధ్రారామసీమాళిలో
ఘువతాళించుబులసీదు ‘తొల్కరులు’ గోధూళ్యస్ ’సదా పాడు మో
నన కేకీ! నుతబాపిబావసుకవీ! నవ్యాంధ్రసద్భారవీ!

౨

ఒకయాంగ్లేయుఁ బ్రశస్తమిత్రతను నెన్నోనూత్నరాగంబులన్
బ్రకటింపన్ గాలికోడిఁ గూసితివి, మందస్మేరముల్ చింద నా
గృకవాఖ్యాస్వన మొర్వడయ్యె మన వేంగీరమ్యచిత్రింబులన్
ఇకశిల్పీ! మురళించు నీమురవళుల్ హిందాంగ్లదేశంబులన్!

3

కవిసూరన్ననుసంస్మృతిందవులగాఁ గాబోలుఁ జేయుంచె, మూ
డవిస్వర్ణామలరత్నహారములు, దివ్యంబైన కెంపీనె; నా
చవులీనాడురుచింప నేరవని శశ్వన్నవ్య సాహిత్య, సం
భవ ‘నారాయణరావు’ వ్రాసితివిసుధా వాక్సార మేపారగన్

౪

ఈ చైత్రోదయ వేళ భాగ్యనగరిన్ హేమంతముల్ విచ్చనీ
వాచాళుత్వము హాయసాన్నముగ సంభావింతు రోకాళి, నీ
ప్రాచుర్యంబున నేమిఁ దెల్పెదవొ, నిద్రాణాత్మలాంధ్రాళికిన్
నీ చైతన్యముఁ గొంతఁ బంచదగు సందేశైకశంఖార్భటిన్.

[నోటు;- 25-10-45 వ తేదీని “మీజాన్” పత్రికలో ప్రకటింపబడినవి.]

కందుకూరి.

౧

ధ్రువనక్షత్రము కందుకూరి గురుఁడా ద్యోమండలంబందునన్
నవలాగ్రంథములా! ప్రహసనములా! నాట్యంపుఁగావ్యంబులా
అవినీతిన్ వెసఁద్రోలు హాస్యకథలా! హాస్యప్రబంధంబులా!
భువి నెన్నో రచియించి గ్రాలెఁ దొలి, సంపూజ్యుఁడు నాంధ్రాళికిన్

౨

పతితహిందూజాతి గతులనుదిలకించి
పరితపించిన దయాపరుఁ డెవండు
మాతృగర్భముఁ గ్రుంగ మాటికి విలపించు
బాలవితంతుల ప్రాపెవండు
ఘోరదురాచార కటజకాంతారంబు
ఛేదించె నెవ్వాఁడు చేగ మెఱయ
సకలశాస్త్రపురాణ సంహితాభ్యాసుఁడై
యుపనిషత్సారంబు నూఁదె నెవఁడు
బ్రాహ్మధర్మంబున దెసల్ బంచె నెవఁడు
అట్టిపుణ్యుండు, కందుకూరాన్వవాయ
భవ్యగుణశాలి, రాజ్మండ్రిపద్మహేళి
సూరిమిత్రుండె వీరేశ భూరియశుఁడు.

3

మితభాషి, లౌక్యుండు, హితవాది, మృతజీవి,
మానవసేవలన్ మసలినాడు
కర్మనమ్మనివాడు, కార్యాభిరతి నొంది,
విధినిర్వహణమున విసుగుజనఁడు
విప్రకులమువాఁడు, వేదముఖుఁడుఁగాడు,
బ్రిహ్మగీతములెల్లఁ బాడినాడు.
కవనమల్లినవాఁడు, కథలఁజెప్పినవాఁడు
కాలరీతులనెల్లఁ గాంచినాడు
వెన్నపూసమనసు, విన్నదనము లేదు
గద్యరచనదారిఁ గడగినాడు
కాళిదాసకవులకావ్య ఘనులకెల్లఁ
దెల్లుదోహదమిచ్చి తీర్చినాడు.

4

పీలకాయమువాఁడు, పేరురంబులవాఁడు,
పటుదర్పమునుఁజూపి ప్రబలినాడు
చిరునగవులవాఁడు, చీరాకుగలవాఁడు,
కఠినవిమర్శనల్ గడఁగినాడు
దాక్షిణ్యమెరుగని దీక్షతఁగలవాఁడు
ప్రాజ్ఞులలోనెల్లఁ బ్రామరుండు

ఉద్యోగులకు మంట, సద్యోగులకుఁ జంట
చాటుభేరములన్ని చాటినాడు
పెంకెతనము మెండు, పెద్దలలోఁ బెద్ద
పిరికితనము లేని పెద్దబుద్ధి
అర్థప్రాణములను నాంధ్రదేశముకయి
సర్వమిచ్చినట్టి సాహసుండు.

*

కాలమీదిన వాడు, కాలుఁదీయని వాఁడు
కాలగర్భమునంతఁ గాంచినాడు
ప్రజ్ఞఁ గోల్పడలేదు, ప్రజ్ఞఁ బల్కఁగలేదు
పరహితకార్యముల మరగినాడు
పురుషకారము వాఁడు, పోడిమాట నెరుగఁడు
పూర్వస్మృతుల నెల్లఁ బోరినాడు
విద్యనిచ్చిన వాఁడు, విద్యనందిన వాఁడు
మొక్కవోవని ధైర్య మూనినాడు
పదములొత్త లేదు; ‘బహదు’ రందిన వాఁడు
శబ్దచయము నెల్లఁ జదివినాడు
రచ్చకెక్కినాడు; రవ్వఁద్రోలిన వాఁడు
రాణ్మహేంద్రపురపు రాజమౌళి.

అవచితిప్పయ.

అవచిందిప్పయవాటనాకరము లన్నాలించి తేయాంధ్ర! స
త్యవచశ్శీలుఁడు. శేముషీవిభవుఁడున్ దాతృత్వమాంధాతయున్
కవిలోకాన్వయరమ్యహేళిముఁ నుదాఁగావించె వ్యాపారమున్
సువిశాలాత్త విదేశ బేహారులతోఁ; శోధించె నాంధ్రప్రభల్.

దర్శనము

౧

ఇలగాంధీయుగ మేగుదెంచెఁ, గగనయ్యెన్ నేడు మా దాస్యశృం
ఖలముల్ ఛాయఁగ; వేగుఁజుక్కలలనాకాశంబునన్ గ్రాలెడిన్
విలసన్మోహనవిశ్వగాన చరకా వేణుధ్వనుల్ డౌ సూతుఁడై
వ్యాలకోఁదోఁ్రిలుచునుండె స్యందనము శోభన్ జూడుమో! ఆం॥

౨

అదిగో మాత! జగద్విధాత్రియదిగో! హైమాంబరస్ఫూర్తితోఁ
దిరిదశాఖీశ్వరుల మొక్కులన్ వెలిఁగెడున్ దేజంబుఁ దీపింప, న
య్యుదయాస్తాచలసేతుశీతనగ మధ్యోర్విన్ విడంబించి, పె
న్నదసాగించెడు భీమ గాకృతిని; నూంగల్యప్రభ భాసురా
స్పదమా మూర్తికి నాంధ్రపుత్రుఁడ నమస్కారంబుఁ గావింపుమా

3

జయగీతంబుల మేళవించి మురళీసంజాత గీతోర్మి ని
ర్భయతన్ గ్రోలుచుఁ గీర్త్యలంకరణ సౌభాగ్యంబులం బొందుఁడీ!
రయము మొప్పారఁగ మాతృశీర్షమున మొల్లల్ మల్లెలన్ జల్లుఁడీ!
ప్రియమున్ గాంచుఁడి రాష్ట్రసిద్ధి! జననీ ప్రేమాతిరేకంబునన్

ఉపసంహారము.

౧

ఈలావణ్యమయప్రపంచమున నే దోలాలతాసూనమై
లీలాసృష్టివినోదముం గనుచుఁ గేళీలోలలీలుండనై
వాలాయంబుగ ప్రొద్దుపుచ్చుముసఖా! వైషమ్యకూపంబునం
ఏలా గ్రుంగెదు మాటికిం బ్రకృతిసాన్నిధ్యంబుఁ గాంక్షింపుమా.

౨

నలినీపత్రవితానముం గనుచు నానందాంబుధిం మున్గు మం
జులసారంగము బోల్చు నెప్పగిది, నాశ్శోభం విలోకించుచుం
పులకాంకూరపుఁ గ్రొమ్ముఱుంగడర నే పూఁదోటగంధంబునం
గులుకొప్పంగ మునింగి తేలుమనఘా! క్రోధంబ దేలా మదిం.

3

ఎన్నాళ్ళీరసహీనమైనబ్రతుకీ హేయప్రపంచంబునం
ఎన్నాళ్ళీస్వకులాభిమానమును వీడీవీడకం డాగెదం
ఎన్నండంబరవీధి, స్వేచ్ఛవలపుంబింపిళ్లఁగూయం వవల్
ఛిన్నత్వంబును వీడి, జొత్తుదివిషత్ ప్రేమైకహేవాకలం?

౪

చివురుంజొంపపుగండుకోయిలల యాశీర్వాద గానంబులుం
జవులంజిప్పిలుబొండుమల్లియల వాసంతైకసౌరభ్యముల్
జవనంబీనుమితారికత్తియలలే సౌరొల్కు సౌందర్యముల్
కవులెవ్వారికిజీవనామృతము, తత్కాంతుం విడంబించుమా.

౫

అలఁగ్రొక్కారు మెఱుంగుదీఁగియలు నయ్యాలూగు మేఘంబులన్
ప్రళయాంభోధరముక్త సాంద్రవిలసత్ పాథోధినీరంబులన్
కలహంసీపిక, శారికావళుఁ దీర్ఘారావ నృత్యంబులన్
జలువల్ జిమ్మెడుఁ గమ్మ తెమ్మెరలవాసంబుండుమా! సఖా!

ఆశీస్సు.

౧

కళలంజీరుచుఁ గావ్యమేళములతోఁ గల్యాణగీతార్భటుల్
విలసిల్లంగనుదిక్తటంబుల మహావిశ్వంభరామండలిన్
గలుముల్ జిమ్ముచు రాజలోకములు మ్రొక్కన్ మౌళి పాదాబ్జముల్
తెలుఁగుందల్లి వరొక్కసారిఁ మనునా! దీపింపన్ తేజంబిలన్.

౨

దాక్షారామము, కాళహస్తియును, భక్తప్రీత శ్రీశైలమున్
అతిశయ్యంబుగ మూడులింగములు ప్రాపై యాంధ్రసామ్రాజ్యమున్
రక్షింపంగఁ ద్రిలింగమాతనరలన్ రంజిల్లుభోగంబులన్
శిక్షంబొందెద రాంధ్రరాష్ట్రవిముఖుల్ సిద్ధంబుసుమ్మాంధ్రుఁడా॥

3

అమరగానముపాడి యఖిలభూనలయమున్
రేఁగించునాంధ్ర వాల్మీకిమునులు
"పురవీథి నెదురెండ పొగడదండల" నిడి
నాటికీర్తిఁగొను శ్రీనాథకవులు

ఆంధ్రస్మృతి.

సేతుశీతనగాల శాతాసిన్ధులిపించి
జిష్ణుత్వముఁ నగ్రాలు కృష్ణవిభులు
సచరాచరజగంబు స్వచ్ఛాభ్రగీఁతల
వెలిగించునాంధ్ర రవీంద్రపిధులు
సంభవంబుకాఁగలరు నిస్సంశయముగ!
కర్మభూమికఁటాఁగలదె? ధర్మి కాదె?
విశ్వసాహిత్యజగతిఁగో వ్రేలుమడియు
స్వర్ణదినములభూరి స్వచ్ఛందయుగము
తిరుగఁగాంతువు! లేలెమ్మ! తెలుఁగుబిడ్డ!

౪

మా రాష్ట్రంబురమాసరస్వతులు సంబాళించునమ్మోహ నాం
ధ్రారామంబయి, శారికా శుక పికాలాపప్రతిధ్వానమై
వీరవ్రాతసమార్చితాంఘ్రియుగమై విద్యాపణక్షేత్రమై
పారావారగఁభీరమై వెలయు సప్తద్వీపమాణిక్యమై.

౫

ధరణీరాజ్యము రామరాజ్యమయి, నిస్తంద్రప్రభల్ గ్రాలెడిన్
నరులెవ్వారికిసస్యవృద్ధికయి వానల్ కుర్యఁగాతన్ సదా!
సురలోకంబయి "భారతావని" మహాశోభల్ ప్రవర్తిల్లెడున్
చిరకాలంబుప్రవృద్ధులైమనియెడున్ హిందూముసల్మానులున్
పరధర్మంబుభయావహంబుతొలగన్ బ్రార్థించుమా అం॥

మంగళం మహా శ్రీ.

పరిశిష్టము

భక్తులు.

౧

కంచర్లగోపన్న కథ నెఱుంగని తెల్గు
　　వాడాంధ్రుఁడా శుద్ధమోటు గాని,
యడ్లరామునిసేవ లారగింపెఱుగని
　　వాడాంధ్రుఁడా పట్టిబీదుగాని,
వేమన్న యోగీంద్రు నామంబుఁ దలపని
　　వాడాంధ్రుఁడా గట్టిపాడుగాని,
గౌతమిఁగనుఁగొన్న పూతునిటల దాసుఁ
　　జేరెఱుంగనివాడు పెద్దరాయి
కుసుమహరనాథు సేవలఁ గొసర నేల?
చాలు! సాయిబాబాకు 'జై, జై' లుమనవి!
గొడ్డువడెనె! భక్తులకు మాగడ్డ తెలుఁగు?
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

౨

వినుతలీలాశుకుఁ బిల్వమంగళుఁ భక్తిఁ
　　జవిఁజూడనాంధ్రుని జన్మమేల?
భరతనాట్యప్రౌఢిఁ భక్తిరసముఁ జిమ్ము
　　సిద్ధేంద్రయోగి ప్రసిద్ధిచనన?

కాసులపురుషోత్తమే సురేశ్వరుఁగొల్చె
నాంధ్రివిష్ణువె త్రిలింగాధిపుండు
జొత్తరాహులకెల్లఁ బత్తినేర్పిన తెల్గు
శ్రీతిని రాధాస్వామి గీతలటర!
గొడ్డువడెన భక్తులను మా గడ్డఁ తెలుఁగు!
భౌతికాధ్యాత్మికాది సంపత్తులంది
భక్తి, వైరాగ్య, జ్ఞానంబుఁ బ్రిబలఁజేయు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్రి.

3

ముప్పదిమూఁడుకోట్ల సురముఖ్యులుఁగాక దశావతారముల్
తప్పలు గ్రామదేవతలు; కో! యనవల్కెఁడనార్యభూతముల్
దెప్పలు; చాలవా? దిగుమతిఁ మరిఁజేయుకు ముత్తరాది దే
వప్పలఁజీరికైన పెఱవారలునన్వరె వెత్తిరూంధ్రిఁడా.

౪

ఆస్తిక్యంబునుగాంచవోయియనఘా! ఆహానిరాణ్మండలిన్
పరిస్తుత్యంబులు వెల్గునాదిపలుకుల్ సైతంబునొక్కమ్మడిన్
పరిస్తావించెడి, నేకమద్వయముతో బ్రహ్మంబునాసూత్రముల్
పరిష్కాపించుచు మోక్షముస్గనుమవే బ్రహ్మైకసంధాతవై.

కలగూర

౧

నన్నయ, తిక్కన్న నామంబులను(దోసి
బెంగాలిబాబుల పేరులేల?
నవ్యాంధ్రసాహిత్య నవనీతమును రోసి
హిందీకవిత్వంపు టెంగిలేల ?
సకలౌషధపురాజు మకరధ్వజము(బాసి
హేమగ్లోబినుసిరప్ లేలనీకు ?
అఖిలవిజ్ఞాన్వితు లాంధ్రరత్నములుండ
గుజరాతుదేవుళ్ల భజనలేల ?
ఆంధ్రభాషకు వేనవేలంకెలుండ
రోమనంకెలసింగార మేలనీకు?
పొంగిపోదువు పొరుగింటి పుల్లకూర
కంధకారమువీడి శుద్ధాంధ్రమెరిగి
తల్లినొకసారి మనసార(పలు(కుమవాంధ్ర!

౨

కమ్మనిచేబ్రోలు గుమ్మపొగాకుండ
'ఫారినుసిగరెట్ల కోరికేల?
'గోదావరి'లంక కొటాకుపండంగ
'టాజ్‌మహల్' బీడీల మోజులేల ?

అందచందములిచ్చు నాంధ్రవస్తువులుండ
'జాపాను' చిరుతా సరకులేల!
అఖిలబాధలకు సిద్ధామృతాంజనముండ
'జర్మను' తైలంబుఁ గర్మమేమి?
పెరటిచెట్టు మందుకురాదు. ప్రియముఁగాదు
తప్పునీదా ని? స్వాదనాధాతదాను?
అయినకర్మమయ్యోడి! నికనైన నీవు
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

3

సాయనభాష్యంబు చచ్చిపోయెనె భువిన్
"మోక్షమూలరె" నీకుముక్కియుటరి!
మల్లినాథునిటీక మహిమగోల్పడియెనే?
'విలియమ్సు', 'గ్రైటీల' వృత్తులేల!
భవభూతినాటక ప్రాభవంబారెనే?
'బర్నార్డుషా'పైని భ్రాంతియేల!
తర్కశాస్త్రగురుండు తాతఅన్నమభట్టు
విడిచి "బోశాంకో"లఁ దడవనేల?
అనుపమానవిశాలాంధ్రభూమిఁ
గడనకెక్కిన విజ్ఞానఖనులుగలరు
అలమనోవీథి భావదాస్యంబుమాని
తల్లినొకసారి మనసారఁ దలఁచుమాంధ్ర!

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్ హారితస గోత్ర పవిత్ర, రాయప్రోళ్వర
పౌత్ర, సూర్యనారాయణ మూర్త్యమాత్య పుత్ర,
మంగమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల,
సుకవిజనవిధేయ.
శ్రీ 'రాజరాజేశ్వర' కరుణాప్రసాదలబ్ధ కవితాభాసుర
క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి— ప్రణీతంబైన
"ఆంధ్రస్మృతి" ఖండకావ్యమందు
సర్గము సంపూర్ణం.

ఆంధ్రస్మృతి.

—(పూర్వభాగము)—

మాతృస్మృతి

౧

మాతృదేశమ నిన్ను మఱచి పోగలమె
చవులూరు నీనామ శ్రవణమాత్రమున
భావము లెన్నెన్నో పరిఢవిల్లెడిని
సంతతానందంబు సంభవించెడిని॥ మాతృ॥

౨

బ్రతుకగలండే యీక్షితి నెవ్వడైన
కంఠాన ప్రాణంబుఁ గ్రాలునందాక
ఇదినాదు దేశం బయిదియె నాయూరు
అనిపొంగకుండునే మనుజుఁ డెవ్వఁడును. మాతృ॥

౩

సురభిళనీనామ, స్మరణమాత్రమున
దుఃఖపరంపరల్ తొలగిపోకున్నె
ఝూమ్మని యేఁటి జంఝూమరుత్తునకు

దూదిపింజలఁబలె తోలఁగివేచనవె
చిరకాలమునసుండి చేయుపాపములు
తన్మయత్వంబుబొందదెశరీరఁబు
పులకరించదె, గగుర్పొడవదేమేను, మాతృ॥

౪

వనకోయిలలకుహూస్వరములకన్న
సూనరాజిస్రవించుఁదేనెలకన్న
నేత్రపర్వంబునై నెగడుమందార
విరజాజిమల్లెల సరసిజంబులను
అనయంబురఝుంకార, స్వనములచేత
కమ్మపుష్పాళ్లను గ్రోలుతేనెలను
గోరెడుబంభర ఋతములకన్న
శారదచంద్రిక, చలువలకన్న
మధురత్వముననొప్పు మామిళ్లకన్న
కీరభాషలకన్న శారికకన్న
పిండారబోసినట్లుండు వెన్నెలను
గాసెడుజాబిల్లి కన్నసునీదు
పావననామంబుఁబలుకుమాత్రమున
జన్మకుగలుగవే సకలసంపదలు

కవులకుఁబుట్టవే కవనధోరణులు
సంగీతమబ్బదే జడులకునైన
అబ్బదేస్వర్గసౌఖ్యమ్ము నిమ్మహిని. మాతృ॥

౪

జిలిబిలిపలుకులఁ జెన్నలరారి
తండ్రికెప్పుడును సంతసమునుగూర్చు
ముద్దులబిడ్డని మురిపెంబుకన్న
ముంచునీనామంబె మోదవారిధిని మాతృ॥

౫

అనుపమసౌందర్యమునగ్రాలియుండి
వాసిగాంచినరతిఁద్రోసిరాజనెడు
చందమామహసించు సతిగల్గియున్న
ముంచునీనామంబె మోదవారిధిని. మాతృ॥

౬

అమెరికాకేగిన నబ్ధిదాటినను
ఆఫ్రికాకువలస యరుగుమాత్రమున
నీదునామముకాదె నిత్యజీవనము
సీమకేగిననీదు, సేమమేనరతు. మాతృ॥

౭

ఇతరలోకముతోడ నేటికేనాకు!
క్షణభంగురంబైయ శాశ్వతంబైన

జలబుద్బుదంబైన జన్మంబునమ్మి
మోసపుత్తుమెనిన్ను మురిపెంపుతల్లి. మాతృ॥

౯

ఎచటకేగిన మరియెందుడాగినను
చాటమేనీకీర్తి సాంద్రచంద్రికల
విలపింపగావద్దు విలపింపవలదు
మాతరో! నీపేరుమంచిబంగరున
లిఖియించి మెడనుదాల్చెదననారతము. మాతృ॥

౧౦

చల్లారగాలేదు చల్లారలేదు
రసపుత్రవీరుల రణప్రతాపాగ్ని
కరఁగిపోలేదింక కరఁగిపోలేదు
కాకతీయులరక్తకరుడులిప్పటికి
మఱచిపోలేదింక మఱచిపోలేదు
నరసింహకృష్ణు నానాచమూధాటి
ఘోరసంగ్రామంపు వీరకృత్యముల. మాతృ॥

౧౧

ఉడుగలేదింకనూ యుడుగనేలేదు
ఆంధ్రచాళుక్యుల యర్హవిక్రమము

మహిమ నెందుఁ గలదెపో? మహిమ నెందుఁ గలదు?
బొబ్బిలి వెలమల భుజపరాక్రమము. మాత్ర॥

౧౨

ఆరిపోలేదింక నారిపోలేదు
తెలుఁగుకత్తులనుండు దివ్యతేజంబు
అవిరళభస్మంబు నందున్నయట్టి
అగ్నికణంబుల ననుకరించెడిని
ఆంధ్రులశౌర్యంబు లంతట నేడు. మాత్ర॥

౧౩

చండప్రతాప మార్తాండునిఁ బోలు
ఘనప్రతాపుని కేది కాపురంబలను
భోజభూజానిఁ బోల్ రాజనరేంద్రుఁ
గీర్తి కాంతకు నేట కేళికాసీమ?
పలుమారు పరులను భండనంబందు
దర్పమడచిన రుద్రమ దేవి యెచట
వసియించెఁ జెలువును వహియించి తొల్లి
ఖడ్గతీక్ష్ణసక్తి కాకతీర్చకను
పటుమీరులైనట్టి పరిపంథిజనము
కాళ్లకుబుద్ధులఁ గరపిరెచ్చటను. మాత్ర॥

౧౪

"దేశభాషలయందు తెలుఁగదిలెస్స"
మనభాషఁబోలెడు మధురంపుభాష
గాలించివెదకిన గలదెయెచ్చటను
అదియాంధ్రులకును చక్కెదురయ్యెగాని. మాతృ॥

౧౫

నన్నయకవనంపు విన్నాణసొంపు
తిక్కనకవితలోఁ దేటభావములు
బమ్మెరపోతన్న భక్తితత్పరత
పింగళిసూరన్న పెనుభావగరిమ
తాతగారైన పెద్దన్నయల్లికయు
పాండురంగకవీశుఁ బద్యంపుహరువు
ముక్కుతిమ్మనబుధు ముద్దుపల్కులును
ఆంగ్లకవీశ్వరు లందెందుగలరు. మాతృ॥

౧౬

ఆంధ్రరాష్ట్రంబంచు ఆంధ్రోద్యమమని
అఱచెదుమాటికి ఆంధ్రపుత్రుండ
ఆంధ్రుఁడవయ్యు శుద్ధాంధ్రమెరుఁగవు
తెలిసికోలేవు నీదివ్యశక్తులను
అఱపులుమాని ముందంజలు వేసి
కార్యశూరుఁడవుగమ్మ గైకొమ్ముదీక్ష. మాతృ॥

౧౪

కన్నుగానకనిన్నుఁ గనలేకపోతి
మాతరో నీపట్ల మానభావమును
వహియించియుంటనే పాపుండనైతి
కాలునిబంట్లువే కఱవవచ్చెడిని
భరియింపగాలేను బాధలనేను, మాతృ॥

౧౫

అంజలిఘటియించి యర్మిలిఁ మొక్కి
మరిమరిస్మరియించి మాతరో నిన్ను
హార్దానలీలోన నైక్యమొందెదను
సంపూర్ణ సౌఖ్యంబు సతతంబుఁగోరి
మునిఁగిపో యెదనింక మోదవారిధిని
మాతరో ఆశీస్సు మహినిమ్మునాకు
"ఆంధ్రివిష్ణుస్వరూపాయ" శుద్ధాయ!
మాతృదేశమనిన్ను మరచిపోగలమొ? మాతృ॥

గ్రన్థాలయ సర్వస్వము...
నాలుగవ సంపుటము—
మొదటిభాగము...22–10–1919

ఎపుడు దేవ!

౧

భానుకిరణోపహతికిని పరిఢవిల్లి
తామరపుటాకునవసించి తళుక్కుమనుచు
ధవళకాంతులఁబఱపు ముత్యంబుఁబగిది
అందమునఁగ్రాలు పెనుజల బిందువగుచు
ఎపుడుపుట్టెదనింక, యింకెపుడు దేవ!

౨

వరశరత్కాలవికసిత పద్మమందు
దీక్ష సంగీతరసమునఁ దేలియాడి
మోదవార్ధినిమున్గి పుష్పాళిఁగ్రాలు
మధురమధువులఁజుఱ్ఱెడి మధుపమగుచు -
.... ఎపుడు ...

3

మావిచివురులమెక్కుచు మలయపవన
మునకుపక్షంబులల్లార్చి ఘనవిపంచి
కాస్వరసమాన సుమృదుకుహూస్వరమున
గానముంజేయుసమదపి కంబనగుచు -
... ఎపుడు ....

౪

చండమార్తాండు డెండనుద్దండగతిని
మండుచుండగఁదాపంబు మాన్పుచుండి
పసులుమెసఁగెడి కసవును కొసరికొసరి
ఊఁచివీచెడుమంద వాయువులఁగూడి-
... ఎపుడు ...

౫

సంజకెంజాయరాగ పరిసారమునను
జిలుఁగునవ్వులకలుములఁ జిమ్ముచుండి
పాటలాధరిమవ్వంపుఁ దేటయగుచు
తేనెసోనలఁజిప్పిలు సూనమగుచు -
.... ఎపుడు ....

(నోటు;- 1920 సంllరం లో " కృష్ణా పత్రిక " మొదలగు పత్రికలలో
ప్రకటింప బడినది.)

వేఁడుకోలు.

హిందూస్థాని — చాపు ....

౧

అందమగు మనవిశ్వనాథుని–మందిరంబులఁ బాడుకొందము
సుందరంబగు మేను మెఱయఁగ–విందొనర్చెడు భావగీతల. అం॥

౨

ఉపనిషత్తులు,తపసిజనములు–విపులహృదయులు, యోగులు,
జపతపంబుల నేపరాత్పరు–నపరిమితముగఁ బల్కుచుందురు అ॥

3

సాంధ్యరాగము మెరయుచుండగ–సాధుపుంగవులెందరెందరొ
సంధ్యవార్తు రేనుహోమహవు–వింధ్యపర్వతసీమల. అం॥

౪

చీమదోమలఁ, జెట్టుపుట్టల–రామణీయక మైన, యా
రామసీమల, సోమసూర్యులఁ–బ్రేమమయముతొ నిండి
యుండెడి. అం॥

౫

తరులతాదుల, గిరులఝరులను–తరళతారల. సరసిజంబుల
వఱలుచుండెడు సరళమూర్తివి–పరసమృదువర కీర్తిని అం॥

౬

అణువునందున అణువుగా–పరమాణువందున బ్రహ్మవినావయి
అవుసరంబులఁ జక్కఁజేయఁగ–నవతరించెడి మూర్తివి. అం॥

౭

ద్వైతమందున భాష్యకారుం-డద్వైతమందున శంకరుండును
గీతలందున వ్యాసదేవుఁడు-ప్రీతిబల్కెడుఘూరితేజము. అం॥

౮

ఆంధ్రయుగములననాంధ్రరాజుల-అంధకారము బారద్రోలుచు
ఆంధ్రశౌర్యముఁబ్రబలఁజేయుచు-ఆంధ్రజ్యోతిని మెఱయజేసిన.

[నోటు:- ఈగీతము 4-6-1937 సఁ॥రమున వ్రాయబడినది,]

మేలుకొలుపు

౧

జీవుఁడా! వడి మేలుకోరా!

కావుమంచును,బొంతకాకులు-కాలగతులను వ్రాలెరా! 1 జీ।

పాడియావు పయస్సుఁ బిండుచు-భారతాంబను గొల్వరా!

వీణమెట్లను మేళవించుచు-స్వేచ్ఛగానము పాడరా! 2. జీ।

ఋషులుపుట్టిన గడ్డనీయది-ఋక్కులింకిన మట్టిరా!

ఉపనిషత్తులు, గీతమధువులు-ప్రీతిజిల్కిన పుట్టరా. 3 జీ।

ఆద, మీావులుపుట్టినప్పుడె-ఆదిశంకరుఁ డుండెరా!

వాదులాడక నమ్మరా మరి-ఆదికాలమునీదిరా, 4 జీవుఁడా॥

— గద్య —

ఇది శ్రీమత్ హారితస గోత్ర పవిత్రి, రాయప్పేశ్వర
పౌత్ర, సూర్యనారాయణమూర్త్యమాత్య పుత్ర,
మంగమాంబా గర్భ శుక్తి ముక్తాఫల,
సుకవిజనవిధేయ,
శ్రీ 'రాజరాజేశ్వర' కరుణాప్రసాదలబ్ధ కవితా భాసుర
క్రొవ్విడి వేంకటరత్నశర్మకవి- ప్రణీతంబైన
" ఆంధ్రసమృతి " ఖండకావ్య మందు
ప్రథమోల్లాసము సర్వము
సంపూర్ణం.